

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Volyňští Češi v internetnické perspektivě

Denisa Kůtková

Plzeň 2018

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra antropologie

Studijní program Antropologie

Studijní obor Sociální a kulturní antropologie

Bakalářská práce

Volyňští Češi v internetnické perspektivě

Denisa Kůtková

Vedoucí práce:

doc. Petr Lozoviuk, Ph.D.

Katedra antropologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2018

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2018 .....

Poděkování:

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu své bakalářské práce doc. Petru Lozoviukovi Ph.D. za odborné vedení a užitečné rady během psaní práce. Dále bych ráda poděkovala své rodině a příteli za trpělivost a podporu nejen při psaní práce, ale i po celou dobu studia. Z celého srdce pak děkuji svým prarodičům, kteří jsou rodáci z Volyně. Oba mi vždy zodpověděli mé dotazy a vůbec největší dík jim patří za to, že mi pomohli nalézt informátory, kterým rovněž děkuji za ochotu uskutečnit se mnou rozhovory.

Obsah

1 ÚVOD	1
TEORETICKÁ ČÁST	3
2 ETNICITA	3
2.1 Vymezení termínu	3
2.2 Přístupy ke studiu etnicity.....	5
2.2.1 Primordialismus	5
2.2.2 Modernismus	5
2.3 Studium etnicity v české etnologii.....	6
2.4 Etnická enkláva	8
3 MIGRACE	10
3.1 Vymezení termínu	10
3.2 Teorie migrace	10
3.2.1 Neoklasická teorie.....	11
3.2.2 Ekonomicky založené migrační teorie	12
3.2.3 Migrační teorie založené na sociálních sítích	13
3.3 Asimilace a integrace	14
4 DĚJINY VOLYŇSKÝCH ČECHŮ	15
4.1 Vystěhovalectví z Čech a osidlování Volyňské gubernie	15
4.2 Náboženské poměry	19
4.3 Hospodářské a průmyslové poměry	22
4.4 Stav na Volyni po roce 1921 a za druhé světové války.....	26
4.4.1 Západní Volyň.....	26
4.4.2 Východní Volyň	27
4.4.3 Druhá světová válka.....	28
4.5 Reemigrace a usídlování volyňských Čechů v českém prostředí	29
4.5.1 Reemigrace po první světové válce	29
4.5.2 Reemigrace po druhé světové válce	30
4.5.3 Usídlování a asimilace volyňských Čechů v Československu	32
4.5.4 Reemigrace po roce 1989	36
4.5.5 Formy adaptace po reemigraci mezi lety 1991-1993	38
EMPIRICKÁ ČÁST	41
5 METODOLOGIE VÝZKUMU	41
5.1 Autostereotypní obraz Čechů rekonstruovaný na základě rozboru pramenů	43

5.2	Heterostereotypy rekonstruované na základě rozboru pramenů.....	52
5.2.1	Ukrajinci	52
5.2.2	Židé.....	56
5.2.3	Česko-polské vztahy	58
5.3	Holoveň Česká – vesnice na východní Volyni	59
5.4	Začleňování volyňských Čechů do československé společnosti.....	62
6	ZÁVĚR.....	67
7	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	70
8	SEZNAM INFORMÁTORŮ.....	74
9	RESUMÉ	75
10	PŘÍLOHY	77

1 ÚVOD

Volyňskými Čechy jsou nazýváni obyvatelé českého původu, žijící v nejzápadnějším regionu dnešní Ukrajiny, Volyni. Předkové této specifické české minority migrovali ve druhé polovině devatenáctého století z českých zemí do carského Ruska a usadili se v oblasti bývalé Volyňské gubernie tehdejšího ruského impéria. S ohlednutím k dobovému kontextu nelze hovořit o vystěhovalectví na Ukrajinu, jelikož Ukrajina jako stát v této době zatím neexistovala. Hospodářská situace českých zemí ve druhé polovině devatenáctého století nepřinášela všem obyvatelům dostačující životní úroveň. V českém tisku se začaly objevovat zprávy s nabídkou relativně levné půdy ke koupi na ruském venkově a mnoho českých obyvatel využilo této šance zlepšit si svou existenci. Češi přinesli do nově osídlených oblastí na Volyni tolik potřebný hospodářský a kulturní rozvoj.

Témata spojená s volyňskými Čechy jsou, dle mého názoru, dnes již dostatečně informačně nasycena. Nasvědčuje tomu velice široká základna rozmanitých děl nejen z akademického prostředí. Kompletní a ucelené dějiny volyňských Čechů byly vydány ve třísvazkovém díle Jaroslava Vaculíka s názvem *Dějiny volyňských Čechů* s pořadovými čísly I. (1997), II. (1998) a III. (2001). Vaculík v nich shromáždil ohromné množství informací a dat z archivů, dobového tisku i dobové literatury. Stručný nástin těchto dějin nabízím v samostatné kapitole teoretické části této práce a vycházela jsem přitom z velké části z této Vaculíkovy trilogie, kterou považuji (a jistě nejsem jediná) za základní dílo týkající se volyňských Čechů.

Další práce týkající se volyňských Čechů lze rozdělit do tří hlavních kategorií. První kategorií jsou práce, ve kterých autoři, stejně jako Vaculík, nabízejí dějiny české minority na Volyni. Do další kategorie patří díla věnovaná účasti volyňských Čechů ve druhé světové válce a odboji. V této kategorii mohu zmínit například velice podrobně zpracované dílo *Volyňští Češi v prvním a druhém odboji* (2004) od autorů Jiří Hofman, Václav Širc a Jaroslav Vaculík. Poslední kategorií jsou díla spadající pod nálepku

reemigrace¹ volyňských Čechů v roce 1947. Reemigraci a počátkům usídlování volyňských Čechů v Československu se věnuje Vaculík ve třetím díle již zmíněných dějin volyňských Čechů, ale již v roce 1984 vydal dílo s názvem *Reemigrace a usídlování volyňských Čechů v letech 1945-1948*. Etnologický ústav Akademie věd ČR (dříve Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV) vydává ediční řadu s názvem *Češi v cizině* v rámci které byly publikovány některé příspěvky zaměřené na problematiku volyňských Čechů, a i z těchto příspěvků jsem čerpala informace (viz seznam použité literatury a pramenů).

Tato práce je rozdělena na dvě části – teoretickou a empirickou a zabývám se v ní Volyňskými Čechy z interetnické perspektivy. V teoretické části kromě stručných dějiny volyňských Čechů nastíním i obecnější teoretické pozadí studia etnicity, migrace a etnických enkláv. Budu se zabývat tím, co je obsaženo pod termíny etnicita a migrace a jaké možné přístupy ke studiu těchto konceptů se objevují zejména v rámci evropské etnografie, případně antropologie. Pro tuto práci je zásadní nastínit koncept etnických enkláv či také jazykových ostrovů, které Češi na Volyni vytvářeli. K představení jazykových ostrovů mi byl nápomocen příspěvek Waltera Kuhna, jehož překlad je součástí sborníku *Etnicita a nacionalismus v diskurzu 20. století*, jež uspořádal Petr Lozoviuk. Kuhn v tomto příspěvku představuje základní pojmy, které se pojí s etnickými enklávami vzniklými v prostředí cizího národa. Druhá část práce je empirická a snažím se v ní nastínit charakter etnických stereotypů (autostereotyp a heterostereotyp) na základě obsahové analýzy několika kronik českých vesnic na Volyni a polostrukturovaných rozhovorů s informátory narozenými na Volyni.

---

¹ Reemigrace není zcela správné označení pro proces přesídlování Čechů z Volyně do Československa v roce 1947. Za reemigraci označujeme proces, při němž jedinec opustí vlast a odejde žít do jiné země, ale ještě za svého života se vrátí žít do původní vlasti. Zde, v případě volyňských Čechů, je správné hovořit o remigraci, protože původní obyvatelé, kteří odešli a založili české vesnice na Volyni zde i zemřeli a do Československa se v roce 1947 vraceli až jejich potomci z dalších generací (doc. Petr Lozoviuk, Ph.D., katedra antropologie FF ZČU, konzultace dne 19. 2. 2018). Přesto ale používám pojem reemigrace, který se pro tuto přesídlovací akci „vžil“ a je rovněž používán ve všech pramenech s volyňskou tematikou, nevyjímaje těch akademických.

TEORETICKÁ ČÁST

2 ETNICITA

2.1 Vymezení termínu

Původ slova etnický sahá až do dob starobylého Řecka a je odvozeno z řeckého slova „ethnos“, které znamenalo pohan nebo barbar. Angličtina používala toto slovo s řečeným významem od poloviny čtrnáctého až do poloviny devatenáctého století a poté se jeho význam obrátil spíše k „rasovým“ charakteristikám. V sedmdesátých letech dvacátého století tvrdili američtí sociologové Nathan Glazer a Daniel P. Moynihan, že etnicita je pojem nový a že se poprvé objevil v *Oxford English Dictionary* teprve v roce 1972. Nicméně prvenství v použití termínu etnicita se připisuje americkému sociologovi Davidu Riesmanovi již v padesátých letech dvacátého století (Eriksen 2012, 21).

Kategorie etnikum byla pro badatele ze sociálních oborů na začátku dvacátého století nezajímavá a nikdo se jí více méně nezabýval. Eriksen (2012, 18) zmiňuje, že přední sociolog své doby Max Weber dokonce považoval etnicitu (a nacionalismus) za „primordiální fenomény“, které ale vlivem další modernizace, industrializace a individualizace zaniknou. Na konci šedesátých let se ovšem kategorie etnicita dostala na přední příčky zájmu nejen v sociální antropologii, ale i v dalších sociálních vědách (Eriksen 2012, 17). Podle Eriksena (2012, 13) pak studium etnicity dosáhlo vrcholu v osmdesátých letech. V západním prostředí v rámci sociálních věd, zejména antropologie a sociologie, postupně vyšlo mnoho významných prací a statí o etnicitě od autorů jako Fredrik Barth, Abner Cohen nebo Arnold Epstein. Nejen jejich, ale i statě mnoha dalších autorů, zabývajících se tématem etnicity, identity apod., byly do češtiny přeloženy teprve v nedávné době a souhrnně vydány v roce 2016 v díle s názvem *Teorie etnicity – čítanka textů*, jež editoval Marek Jakoubek.

V rozmezí od šedesátých do devadesátých let minulého století lze zaznamenat výrazný růst frekvence používání slov etnicita, etnický apod.

Dělo se tak jednak kvůli změnám ve společnosti a také kvůli změnám myšlení v rámci sociální antropologie. Mnohé skupiny, které antropologie zkoumala, se po druhé světové válce ocitly uprostřed etnických konfliktů či osvobozeneckých hnutí v postkoloniálním světě. Tyto skupiny se dříve označovaly jako „kmeny“, ale v důsledku změn se postupně začaly nazývat „etnickými skupinami“ (Eriksen 2012, 31). Samotný obsah výrazu *eticita* je pak ale značně nejasný. Jednoznačná a jednotná definice etnicity neexistuje zejména kvůli složitosti a proměnlivosti kulturní a sociální reality (Bahenský 2010, 52). V souvislosti s používáním slova *etnikum* je vhodné se vyhnout použití slova „pojem“. Použití slova *etnikum* jako pojmu by totiž nezbytně vedlo k nutnosti tento pojem nějak definovat, ale jak už bylo zmíněno, jeho obsah je nejasný a nejednoznačný, a proto je jeho definice zbytečná. *Etikum* coby kategorii pak chápeme jako lidový model, a tedy i jako předmět zkoumání, nikoliv jako nástroj analýzy (Hirt 2007, 87).

Norský antropolog Thomas Hylland Eriksen ve své knize *Etnicita a nacionalismus* představuje a vysvětluje mnoho různých přístupů k etnicitě. Velká část z nich si je podobná, ale naopak existují i takové, které jsou spolu v rozporu. Na čem se ale podle Eriksena autoři všech přístupů shodnou, je že „*eticita* má cosi do činění s klasifikací lidí a skupinovými vztahy“ (Eriksen 2012, 22). Také Bahenský zmiňuje, že *eticita* je nástrojem diferenciací lidstva na skupiny a nabízí vymezení etnicity jako „komplexního a dynamického znakového systému vzájemně a trvale se ovlivňujících prvků, které vznikají, reprodukují se a zanikají v kultuře a společnosti“ (Bahenský 2010, 52). Etnické skupiny jsou více či méně samostatné jednotky, které ale nevznikají samostatně či izolovaně, nýbrž se v jistém smyslu vytváří na základě vztahu a kontaktu s jinými etnickými skupinami. Jinak řečeno, členové jedné etnické skupiny jsou si vědomi existence jiných etnických skupin, a naopak a společně žijí v propojeném světě. *Etnicita* také není vlastností nějaké skupiny, ale je ve své podstatě aspektem vztahu mezi etnickými skupinami a aby bylo možné se bavit o etnicitě je třeba, aby minimálně dvě skupiny udržovaly alespoň minimální

vzájemný kontakt a zároveň musí navzájem chovat přesvědčení, že ti druzí jsou kulturně odlišní (Eriksen 2012, 33-36).

2.2 Přístupy ke studiu etnicity

Zde je třeba zdůraznit, že teorie etnicity jsou si velice blízké s teoriemi nacionalismu. Jen stěží bychom mezi nimi hledali pomyslnou dělící hranici abychom jasně vymezili, které teorie jsou nacionalistické a které už etnické. Stejně tak obsahy kategorií „etnikum“ a „národ“ jsou téměř totožné (Hirt 2007, 86). Přístupy ke studium etnicity (a nacionalismu) lze rozdělit do dvou základních a navzájem opozičních kategorií – primordialismus a modernismus.

2.2.1 Primordialismus

V případě primordialistického pojetí etnicity nemluvíme o ucelené teorii, ale o přesvědčení, že etnicita či národ jsou lidem vrozené, vždy existovaly, jsou neměnné a jsou nám dané od pradávna. Etnicita nebo národ se poté posuzují podle charakteristik z nichž nejvýznamnější jsou jazyk a kultura. V různých obdobích může být národ na vrcholu a v jiných obdobích je potřebné a nutné jej křísit a obnovovat (např. národní obrození). Primordialismus se v teoriích nacionalismu objevuje hlavně v devatenáctém století, ale ani ve dvacátém století se na něj nepozapomnělo a stále se mu někteří badatelé věnují, byť je jich velmi málo. Mezi nejznámější primordialistické autory patřil americký sociolog Edward Shils či významný americký antropolog druhé poloviny dvacátého století Clifford Geertz (Bahenský 2010, 6-7).

2.2.2 Modernismus

Všechna nepřimordialistická pojetí etnicity se souhrnně často označují jako modernistická, protože na etnicitu nahlížíjí jako na sociální konstrukt, který byl vytvořen s příchodem modernizace a industrializace v časech průmyslové revoluce. Etnicita v tomto pojetí není objektivní nýbrž je subjektivním pocitem jedince, zdali on sám se cítí být součástí určitého národa nebo etnika (Bahenský 2010, 7-8).

Za modernistickou lze označit teorii Ernesta Gellnera, který dětství prožil v Praze a zde také poté působil na Středoevropské univerzitě. Svým dílem významně ovlivnil uvažování nad problematikou spojenou s nacionalismem. Ihned v úvodu českého vydání jeho knihy o národech a nacionalismu upozorňuje, že „nacionalismus je plodem průmyslové společnosti“ (Gellner 1993, 7), což vede k označení jeho teorie za modernistickou. Nacionalismus je podle něj politický princip, který požaduje, aby etnické hranice byly totožné s hranicemi politickými a aby vládce nebyl jiné etnicity než jeho poddaní (Gellner 1993, 12).

Pro konstrukci teorie národnosti podle něj původně existovali dva kandidáti – vůle a kultura. Definovat vůli jako základ národa ale není možné z toho důvodu, že vůle je také základem mnohého jiného. Prosazování vysoké kultury ve společnosti vedlo k pocitu, že národnost můžeme definovat v pojmech společné kultury, ale zde Gellner poznamenává, že kulturní hranice jsou sice v některých případech dobře rozeznatelné, ale v jiných případech naopak mlhavé a nejasné. Dodává, že nacionalismus je ten, který plodí národy, nikoliv naopak a že „nacionalismus je v podstatě obecné prosazování vysoké kultury ve společnosti, kde dříve nízké kultury vyplňovaly životy většiny“. Navíc kultury, které nacionalismus tvrdí, že brání, jsou mnohdy jeho vlastní vynálezy nebo jsou to kultury jím přetvořeny k nerozeznání (Gellner 1993, 64-68).

2.3 Studium etnicity v české etnologii

V českém prostředí se sociokulturní antropologie jakožto vědní obor usadila teprve v relativně nedávné době. Na akademické úrovni se stala důležitou součástí mezioborové spolupráce s jinými sociálními obory, nicméně v laickém prostředí bychom nějakou dobu hledali jedince, který by dokázal definovat co je vlastně předmětem zájmu antropologie. Sociokulturní antropologie na českou akademickou scénu plně prorazila až po roce 1989, do této doby probíhalo bádání na poli etnologie/etnografie pod vlivem sovětské etnologie/etnografie. Jelikož to byla právě sovětská škola, která českým badatelům diktovala paradigmaty, tak i studium

ethnicity bylo značně ovlivněno sovětským myšlením, které ale nebylo slučitelné se západní antropologií. Západní antropologové totiž psali o etnicitě z pozice modernismu (či konstruktivismu), kdežto čeští autoři z pozice primordialismu. Až po roce 1989 se pomalu začaly objevovat práce, které se nesly v duchu západního proudu antropologického myšlení (Jakoubek 2012, 330-331).

Veškeré poznatky o studiu ethnicity na české akademické půdě měly být shrnuty do *Slovníku etnických procesů* (dále jen Slovník) a tohoto úkolu se zhostil Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV. Kolektiv řešitelů z řad ČSAV či jiných vysokoškolských pracovišť postupně rozpracoval několik statí pod hlavičkou *Přípravné materiály k Slovníku etnických procesů*. Nicméně tyto materiály nakonec nebyly jako ucelené dílo nikdy vydány. Jedním z důvodů bylo zřejmě to, že autoři nebyli schopni se shodnout na jednotné terminologii a objevovaly se nejednotné názory (Hubinger 1988, 43). Některé příspěvky z procesu příprav Slovníku se byly vydány v periodiku *Český lid*.

Jedním z těchto příspěvků je například *Etnos a etnikum* od Václava Hubingera. V úvodu této stati upozorňuje na to, že „používaná terminologie je neustálená, tytéž pojmy se užívají v několika různých významech, pro mnohé jevy je nutno vytvářet pojmy zcela nové“ (Hubinger 1988, 43). Dále dokazuje zbytečnost zavádění nového termínu „etnos“, který se v české etnografické literatuře začal hojně používat po vydání slovenského překladu díla sovětského autora Juliana Bromleje *Etnos a etnografia*. Slovo „etnos“ mělo nahradit termín „etnikum“, ale Hubinger obě slova považuje za synonyma a dokazuje to jazykovým i významovým rozbořem obou slov (Hubinger 1988, 44). Nahrazování termínu „etnikum“ pojmem „etnos“ byla podle Hubingera zbytečná komplikace v už tak chaotickém názvosloví v rámci příprav Slovníku. V této práci se také zabývá definicí etnika, které je podle něj souhrn lidí sdílející stejnou etnicitu a doplňuje i tři hlavní faktory pro přežití a další reprodukci etnika a to jazyk, etnické území a etnické vědomí (Hubinger 1988, 49).

2.4 Etnická enkláva

Díky dílu etnografa Waltera Kuhna se studium etnických enkláv mimořádně rozvinulo hlavně v německé etnologii v době mezi válkami. Synonymem pro etnické enklávy je termín „jazykový ostrov“, který se v německé etnologii začal používat od poloviny devatenáctého století. V té době byl zájem o jazykové ostrovy čistě nepolitický, badatelé se snažili v těchto oblastech nacházet jevy, které ve vlasti předků již zanikly a zmizely. Jazykové ostrovy tedy uchovávaly „zakonzervované“ staré tradice či jiné společenské nebo jazykové jevy, které se podařilo zachovat v cizím prostředí i přes vliv jiného etnika. Dnes se výraz jazykový ostrov používá sporadicky, nahradily ho výrazy jako menšina či národnost. Podle Kuhna jsou jazykové ostrovy osídlení, která vznikla uzavřenou kolonizací obyvatelstva na území nějakého jiného etnika (Kuhn 2012, 41-42). Kuhn se zabýval hlavně německými enklávami ve východní Evropě a z jeho terénních výzkumů vznikla monografie, která položila teoretické a metodologické základy pro vznik nové etnografické subdisciplíny, tzv. vědy o jazykových ostrovech (Sprachinselforschung). Kuhnův přínos pro studium jazykových enkláv byl velice ceněn i v poválečném období a některé jeho postupy dále napomohly k rozšíření studia interetnických procesů (Lozoviuk 2012, 15-16, 19).

Kuhn ve své terminologii vztažené k německým jazykovým ostrovům rozlišuje dvě formy národa – „Volk“ a „Nation“. Pojem „Volk“ referuje k etnickému společenství, které je založené na společném původu a jazyce. Jedná se však o původ zděděný a z generace na generaci předávaný krví, nikoliv původ mytologický. Jinými slovy etnická příslušnost člověka k nějaké skupině je dána nezávisle na jeho vůli, a dokonce si ji nemusí být ani vědom. Naproti tomu „Nation“ je forma národa, kdy lidé mají jasné povědomí o své příslušnosti, která je založena na svobodné vůli. Navíc požadavkem národa ve smyslu „Nation“ je usilování o vlastní stát (Kuhn 1934, 46-48). Vedle rozlišování etnicity a národa, je také podle Kuhna třeba rozlišovat mezi nářečím a spisovným jazykem. Nářečí je součástí etnicity – mateřské vrstvy, která nářečí nese a uchovává.

Spisovný jazyk patří k národu, vychází z nářečí a objevuje se tehdy, kdy se národ probouzí. Nositelem spisovné řeči jsou vyšší vrstvy žijící ve městech, naopak nositeli nářečí jsou prostí lidé z venkova (Kuhn 2012, 50-51).

V mnoha německých jazykových ostrovech pak jasně převládá význam etnicity oproti národu, zejména z důvodu absence vyšší vrstvy, která je nositelkou národního vědomí. Německá etnicita je narušena, pokud němčina přestává být jazykem rodiny. Jazyk okolního etnika je nejprve používán při styku s úřady, poté jím ale začínají mluvit děti mezi sebou, poté rodiče s dětmi, a nakonec rodiče mezi sebou. Německý jazyk je ve finále vytlačen a zapomenut, což vede k zániku německé etnicity na určitém území. Německá příslušnost může být nadále udržována při životě díky německým příjmením či evangelickému vyznání (Kuhn 2012, 52, 54).

Kromě tzv. „vnitřního němectví“ rozlišuje Kuhn také „vnější němectví“. Do vnějšího řadí hraniční němectví, němectví jazykových ostrovů a němectví rozptýlené. Oblasti spadající do hraničního němectví jsou buď uzavřené, mluví se zde německy a jsou přiřazeny k jiným státům nebo jsou to oblasti které jsou souhrnem německy mluvících jednotek a které je ohroženy svou polohou – příkladem může být Lucembursko, které svou německost musí chránit před francouzským vlivem (Kuhn 2012 55-56). Jazykové ostrovy jsou „sídla, která vznikla uzavřenou kolonizací nějakého etnika, zaměřenou na dosud neobydlené území uvnitř prostoru obydleného cizí skupinou“ (Kuhn 2012, 57). Kolonizátory může být společenství osadníků nebo stát a kolonizace může proběhnout jednorázově nebo probíhá dlouhodobě. Na rozdíl od jazykových ostrovů chybí v případě rozptýleného němectví důležité vnitřní semknutí, které je následkem uzavřené kolonizace. Rozptýlení Němci opouštějí Německo například kvůli hospodářským záměrům a odcházejí jen na určitou dobu, takže se vytrácí generační návaznost, která je tolik důležitá pro etnickou pospolitost. Rozptýlení Němci jsou často diplomaté, vědci nebo dobrodruhové (Kuhn 2012, 57-58).

3 MIGRACE

3.1 Vymezení termínu

Migrace je v současné době velice diskutovaným tématem zejména v politických sférách mnoha evropských zemí. Migrace (nebo český ekvivalent stěhování) je pohyb jedinců nebo skupin v prostoru s cílem změnit místo pobytu. Migrace může být dobrovolná (na základě svobodného rozhodnutí jedince), vynucená, a dokonce provedena proti vůli jedince. Má pozitivní nebo negativní dopady, a to buď v místě, ze kterého člověk odešel nebo v místě do kterého přišel (Uherek et al. 2016, 7). Migrace ale není fenoménem pouze dnešní doby. Dnešní podoba a uspořádání světa souvisí jak s migrací, tak i s historickými událostmi, které v mnoha případech stěhování obyvatelstva zapříčinily. Kolonizace je potom typ migračního pohybu, který iniciovaly hlavně evropské mocnosti a kvůli němuž je dnes velká část zemského povrchu obydlena (Uherek et al. 2016, 13).

Etnické a geografické uspořádání Evropy, jak jej známe dnes, je výsledkem jak tzv. vnitřní kolonizace (kolonizační procesy na vlastním území), tak i rozpínání zemí za své hranice. Migrační vlny obyvatel zprvu mířily do málo obydlených horských a lesních oblastí, ale byly také spojeny s christianizací, těžbou surovin a rozvojem řemesel a vznikající města lákala obchodníky a cechovní výrobce (Uherek et al. 2016, 14). V osmnáctém století se směr migrace změnil. Do té doby lidé odcházeli na málo vyspělá nebo neobydlená místa, ale s nástupem industrializace se začínají lidé z venkova stěhovat do měst, kde nacházejí práci hlavně v továrnách a tato práce pro ně byla výhodnější díky platu vypláceném v penězích, a nikoliv v naturáliích (Uherek et al. 2016, 23).

3.2 Teorie migrace

Ve dvacátém století se objevilo mnoho pokusů o vymezení jednoho principu, který migraci způsobuje a ovlivňuje. Teoretikové migrace ale začali tyto snahy ke konci minulého století opouštět, protože stejně jako

neexistuje univerzální pohled na svět nebo neexistují vše vysvětlující vzorce tak ani nelze formulovat jednotnou teorii migrace. Následovalo období kritik migračních teorií, které vystřídala snaha tyto kritice podrobené teorie pozitivně vytěžit s cílem usnadnit komunikaci o různých migračních událostech. Na konci dvacátého století byly migrační teorie spojovány do integrovanějších celků, aby se navzájem doplňovaly (Uherek et al. 2008, 75).

Badatelé dvacátého století, kteří se zabývali migrací, svou inspiraci čerpali například z Ravensteinových zákonů migrace nebo z úvah o migraci a cizincích vzniklých v rámci německé sociologie na jejíž tradici pak navázala chicagská sociologická škola. Migrace byla zpočátku vnímána jen jako mechanické přemísťování z místa na místo, ale přelom devatenáctého a dvacátého století přinesl změnu v jejím chápání a migrace začala být vnímána jako proces, při kterém jsou sociální vazby ve zdrojovém prostoru zpřetrhány a v cílovém prostoru jsou navázány nové (Drbohlav – Uherek 2007, 128). Je také třeba zmínit, že migrační teorie nejsou teoriemi v přírodovědeckém smyslu. Teorie jsou soubory konceptů, které slouží k vysvětlení nějakého jevu, ale v případě migrace hovoříme spíše o přístupech a o tom, z jaké perspektivy jsou různé jevy spojené s migrací nahlíženy (Uherek et al. 2016, 38).

3.2.1 Neoklasická teorie

Autorem první a dodnes citované teorie migrace byl geograf Ernst Georg Ravenstein, rodák z Německa, který ale podstatnou část svého života prožil ve Spojeném království. Základy jeho teorie jsou postaveny na myšlenkách neoklasické ekonomie, která ekonomiku vnímá jako mechanismus, který uvádí obyvatele – pracovní sílu – do pohybu, a to díky technologickému rozvoji, nabídce a poptávce. Ravenstein v rámci svého zájmu o migraci vypracoval tři studie ve kterých využil data o migraci z různých zemí a na základě jejich interpretace je shrnul do několika tezí, které se označují jako migrační zákony. První dvě studie (1876, 1885) jsou zaměřeny spíše na vnitřní migraci ve Velké Británii, i když v té z roku 1885

kalkuluje i s migrací do zámoří. V jeho třetí stati z roku 1889 je obsaženo mezinárodní srovnání a data čerpal z různých evropských zemí ale i z USA (Uherek et al. 2016, 31-32).

V závěru této stati sumarizuje migrační zákony takto:

1. Migrační proudy směřují nejprve do sousedních a nejbližších oblastí (provincií), poté se mohou směřovat vzdálenějších oblastí, pokud nejsou naplněny tužby migrujících.
2. Nejvíce lidí migruje na krátké vzdálenosti.
3. Každý migrační proud vytváří protiproud, který ale může být slabší.
4. Města (hlavně evropská) rychle rostou na úkor venkova, který se postupně vylidňuje. Kdyby tato města měla růst jen ze svých zdrojů, byl by to proces velmi pomalý. Na rozdíl od měst ve Spojených státech, kde města rostou díky přílivu zahraničních migrantů, nikoliv na úkor venkova.
5. Ženy migrují převážně na krátké vzdálenosti.
6. Migrace roste společně s rozvojem průmyslu a obchodu (Ravenstein 1889, 286-288).

Uherek upozorňuje, že platnost Ravensteinových zákonů je v postmoderní společnosti limitovaná. Ačkoliv pečlivě sleduje a uspořádává data, nezahrnuje do svého výzkumu otázku, proč lidé vůbec migrují a nebere v úvahu, že lidé nemusí migrovat jen na základě své svobodné volby, ale mohou k tomu být donuceni, byť na první pohled neviditelnými faktory (Uherek et al. 2016, 33).

3.2.2 Ekonomicky založené migrační teorie

Z neoklasické teorie vychází tzv. nová ekonomie migrace, která migraci chápe jako proces rozhodování větších sociálních jednotek (rodina, domácnost), při kterém jsou zvaženy nejenom ekonomické klady a zápory žití zde a žití někde jinde, ale diskutují se i potencionální rizika a způsoby, jak je minimalizovat. Podle této teorie nemotivují k migraci jen

ekonomické faktory pracovních trhů, ale v procesu rozhodování hraje hlavní roli možnost minimalizovat rizika nebo chudou (Henig 2007, 37).

Dalším příkladem je teorie dvojího trhu, která není zaměřena na racionální volbu jedinců, kteří migrují, ale na pracovní poptávku v cílových zemích. Migrace je v tomto případě vyvolána strukturálními potřebami ekonomiky v cílových zemích, kde je nedostatek pracovních sil ve vybraných sektorech (Henig 2007, 37). Poptávka po pracovní síle se objevuje ve vyspělých zemích, kde zároveň existují dva typy pracovních sektorů charakteristických pro moderní kapitalistickou společnost. První sektor je pro kvalifikované domácí pracovníky (tzv. white-collar), kteří jsou dobře placeni s perspektivou růstu své kariéry. Druhý sektor zahrnuje práce, pro které není potřeba kvalifikace (tzv. blue-collar) a jsou to práce namáhavé, nebezpečné a špatně placené a na tato pracovní místa jsou najímání zejména migranti (Drbohlav – Uherek 2007, 131-132).

3.2.3 Migrační teorie založené na sociálních sítích

Migrační teorie založené na sociálních sítích berou v úvahu to, že migrační toky se odehrávají v rámci sociálních interakcí, ve kterých je migrant aktivním subjektem. Příkladem je teorie migračních sítí, která chápe migrační síť jako „množiny interpersonálních vztahů, jež spojují migranty v cílových prostorech a jejich původní komunity v jejich zdrojových zemích příbuzenskými a přátelskými pouty“ (Massey 1988 cit. in Drbohlav – Uherek 2007, 132). Skrze migrační síť jsou mezi migranty sdíleny informace nebo zkušenosti, které mohou pomoci minimalizovat překážky v migraci a zároveň zvýšit možnost adaptace. Migrační síť mohou potencionální migranty nalákat i odpudit (Drbohlav – Uherek 2007, 132).

Teorie světového systému vychází z velké části z marxistického učení a je dávana do souvislosti s ekonomickou globalizací. Soudobá globální kapitalistická ekonomika způsobuje výraznou ekonomickou i sociální nerovnováhu mezi centry a periferiemi, kde centra vysávají bohatství z periferií. Experti z centra pak migrují do nekapitalistických

periferií a nekvalifikovaní pracovníci z periferií jsou zase přitahováni pracovními příležitostmi v centrech. Kombinací teorie migračních sítí a teorie světového systému vzniká teorie migračních systémů, která navíc bere v úvahu historické okolnosti, které vedly k vytvoření migračních mostů mezi státy. Zdrojová a cílová země pak není propojena jen migrujícími lidmi, ale i historickými² nebo kulturními vazbami (Drbohlav – Uherek 2007, 133).

3.3 Asimilace a integrace

Pokud hovoříme o migraci, nesmíme opomenout ani na procesy, které probíhají v postmigračním období, kdy se migrant seznamuje a začleňuje do nového prostředí v cílové zemi. Mezinárodní migrace přináší mnoho změn v životě jedince, které vyvolávají nutnost zvyknout si na jiné jazykové, kulturní nebo náboženské prostředí. Generační modely jsou, dá se říci, nejjednoduššími aplikacemi evolucionistického modelu asimilace. V generačních modelech se uplatňuje předpoklad, že imigranti první generace budou mít největší problémy s přizpůsobením, ale jejich děti a následující generace už budou mít lepší podmínky se úplně přizpůsobit. Generační modely ale nelze aplikovat vždy a na všechny skupiny a ve všech zemích. Přizpůsobování se se může z nejrůznějších příčin zpomalit nebo dokonce zastavit (Uherek et al. 2016, 49, 52).

Jiné modely asimilace berou v potaz to, že jedinec nebo skupina prochází v postmigračním období různými stádii přizpůsobení a těmi jsou „akomodace“, „akulturace“ a „asimilace“. Při „akomodaci“ se nemění etnokulturní profil jedince a navazuje na ni „akulturace“, kdy jedinec stále vnímá svou jinakost vůči majoritnímu prostředí, ale postupně se jeho etnokulturní profil mění a chová se a myslí jinak než před migrací. Při „asimilaci“ jedinec nebo skupina splyne s majoritní kulturou a cítí se být její součástí. Sofistikovanější modely sice berou v úvahu to, že sžití migrantů s majoritou není přímočaré, ale stále předpokládají kladný výsledek, kdy se jedinec nebo skupina úplně asimiluje. To, že výsledky asimilace mohou

---

² Například Velká Británie a Indie.

být různé, ukázali pomocí aplikace některých empirických poznatků na téma kulturní asimilace (akulturace) američtí antropologové Robert Redfield a Melville Herskovits a rozlišují tři její varianty. Pokud proces asimilace (akulturace) vede k přijetí nových kulturních hodnot a vzorců, mluvíme o „akceptaci“. K „adaptaci“ dochází, pokud vzniká lépe fungující kulturní mozaika pomocí kombinace prvků cizích a původních. Třetí variantou je negativní odezva, která vede ke „kontraakulturaci“ (Uherek et al. 2016, 52-53, 57).

Od poloviny dvacátého století se vedle konceptů asimilace a akulturace rozvíjel i koncept integrace, kterému je dnes věnována velká pozornost a který postupně nahrazuje asimilační modely. Pojem integrace v sobě zahrnuje jak hodnocení kvality procesu začlenění, tak i relativistický pohled na jedince, skupiny lidí a jejich činnost s ohledem a respektem k individuálním právům člověka. Přesto dodnes není měření integrace dostatečně propracováno z mnoha důvodů, ať už je to odlišný přístup různých cizineckých skupin k integraci nebo vzájemné míjení subjektivního vnímání integrace aktérem s kritérii vybranými vnějším pozorovatelem. Navíc ani v autochtonních společnostech nejsou všichni stejně integrováni, protože v jednom segmentu společnosti může být jedinec integrován více a v jiném naopak méně (Uherek et al. 2016, 58).

4 DĚJINY VOLYŇSKÝCH ČECHŮ

4.1 Vystěhovalectví z Čech a osidlování Volyňské gubernie

Rozsáhlé stěhování českého obyvatelstva z habsburské monarchie se odehrálo ve druhé polovině devatenáctého století a bylo především následkem omezených možností obyvatel získat obživu v krajích, které nebyly průmyslově rozvinuté. Nemálo se na něm podílely také sociální problémy, nedostatek půdy či vysoké ceny dostupné půdy (Vaculík 1997, 4). Nárůst českých vystěhovalců zřejmě umocnilo i vyhlášení stěhovací svobody v roce 1867, která byla omezena pouze brannou povinností. Češi od poloviny devatenáctého století migrovali zejména na západ do Spojených států amerických, kde rozvíjející se průmysl a velké rozlohy

neobdělané půdy nabízely možnost založení nové existence. Kromě toho se objevovaly také skupiny českých vystěhovalců, které na konci padesátých let mířily na východ do oblasti Černomoří. Vystěhovaectví na východ (zejména do Ruské říše) nabylo masového rozměru v šedesátých letech. Změna orientace českých vystěhovaleckých proudů směrem na východ měla několik důvodů. Jednak to byla relativní jazyková srozumitelnost a celková blízkost slovanské mentalitě, dále také menší riskantnost a snadná a málo nákladná cesta (Dluhošová 1996, 48).

Vystěhovaectví na východ do slovanského prostředí se setkalo, zejména v carském Rusku, s pozitivními ohlasy, protože by zde Češi (coby Slované) posílili slovanskou identitu, a navíc by ve slovanském prostředí neztratili svá národní specifika, jak se to dělo v západním prostředí. Carské Rusko plánovalo kolonizovat území na Dálném Východě, Kavkaze nebo v tehdejší Volyňské gubernii, která Rusku připadla po nepodařeném polském povstání v lednu 1863. Rusové již měli zkušenosti s německými kolonizátory na svém území, ti ale vytvářeli uzavřené jazykové ostrovy, ve kterých si zachovávali svou odlišnou kulturu, jazyk a náboženství a požadavkem Rusů bylo, aby nově příchozí nebyli uzavřeni vůči ruskému vlivu a po čase s ruským obyvatelstvem splynuli. Kromě toho požadovali, aby náklady na kolonizaci nešly z jejich vlastní pokladny a zároveň aby na těchto územích vznikla ekonomicky silná společnost. Nejlepšími adepty pro kolonizaci tedy byli movitější Slované, vyjma Poláků. Hledali proto na Balkáně mezi pravoslavnými Srby a Bulhary, a i Češi přicházeli v úvahu, protože byli ekonomicky zkušení, na vyšší kulturní úrovni a jejich katolicismus byl odlišný od toho polského (Vaculík 1997, 4).

Čeští političtí reprezentanti nebyli emigrací obyvatel přímo z českého území nijak nadšení, protože v ní viděli jak demografické, tak politické oslabení českých zemí a proti migraci bojovali protivystěhovaleckou propagandou (Vaculík 1997, 4). V roce 1867 navštívili čeští představitelé v čele s Františkem Palackým a Františkem L. Riegrem Slovanskou národopisnou výstavu v Moskvě, při níž byl konkretizován zájem ruské reprezentace o kolonisty z Čech a byly nastíněny podmínky jejich možného

usídlení (Dluhošová 1996, 49). V témže roce pak byla při Moskevské zemědělské společnosti vytvořena komise pro českou emigraci do Ruska, která fungovala jako prostředník mezi prodejci v Rusku a kupci v Čechách. Komise poté v novinách *Moskovskije vědomosti* otiskla informace o svých cílech a následně obdržela přes padesát nabídek na prodej a podnájem půdy včetně informací o rozloze a stavu půdy. Tyto nabídky byly odeslány do české agentury v Praze, která je otiskla v *Národních novinách*, a následně na ně reagovalo mnoho zájemců, kteří se ihned vydali na obhlídku půdy zejména do Volyňské gubernie, která se nacházela geograficky nejbližší (Vaculík 1997, 5).

Levnou půdu na Volyni prodávali zejména polští velkostatkáři, a to jednak kvůli zrušení nevolnictví v roce 1861, ale také kvůli nepodařenému polskému povstání v roce 1863. Následkem tohoto povstání byla snaha ruské administrativy o oslabení polského vlivu na tomto území a přistěhovalci z jiných zemí by zde tudíž byli vítáni (Vaculík 1997, 6). Českým kolonistům byly přislíbeny některé výhody. Mohli přijmout ruské občanství bez ohledu na danou pětiletou lhůtu, získali svobodu náboženského vyznání s právem vytvořit vlastní církevní organizaci a na pět let od přijetí ruského občanství byli osvobozeni od placení daní. Usnesení z roku 1871 je osvobozovalo od placení poplatků při koupi půdy od polských statkářů, ale jen pokud přijali ruské občanství a stejně tak byli muži spolu se svými syny osvobozeni od vojenské povinnosti jen v případě, že do roku 1874 přijali ruské občanství (Vaculík 1997, 11).

První osada na Volyni s názvem Lutharodovka v újezdě Dubno vznikla už v roce 1863, kdy sem přesídlilo sedmnáct českých rodin, ale organizované přesídlení se konalo až v roce 1868, kdy na Volyň přišlo celkem 135 rodin. Stěhovali se nejen rolníci, zemědělští a průmysloví dělníci nebo řemeslníci, ale i někteří příslušníci inteligence (zejména učitelé a hudebníci) a bohatí sedláci. V roce 1868 první organizovaná skupina 15 zájemců o půdu dorazila 24. května na Volyň, a to včetně Františka Příbyla z Třeboně, který je společně s Josefem Oličem z Rakovnicka považován za průkopníka přesídlování na Volyň a společně

propagovali levnou půdu na Volyni. Během této první kolonizační vlny v roce 1868 vznikly na Volyni tyto osady – Hlinsk v újezdě Rovno a Podcurkov a Podhájce v újezdě Dubno. V roce 1869 na Volyň přišlo dalších 449 rodin. Nejvíce českých osad bylo zakládáno v újezdech Rovno, Dubno a Luck. Vesnice byly zakládány blízko ukrajinských vesnic a název byl mnohdy tvořen tak, že k ukrajinskému názvu vesnice připojili přízvisko „Český“. Nejvíce se Češi usazovali na volyňském venkově, jen příslušníci české inteligence přicházeli do větších měst jako Žitomir, Luck nebo Rovno (Vaculík 1997, 6, 9).

Navzdory silné protivystěhovalecké propagandě bylo emigrantů na Volyň na přelomu šedesátých a sedmdesátých let devatenáctého století značné množství. Konzervativní prorakouský tisk psal o těžkém a špatném postavení Čechů v Rusku, o zaostalosti Ruska, kde není práce pro české řemeslníky a o tom, že z přesídlení má zisk jen Rusko. Naopak české tiskoviny publikovaly články, ve kterých pravidelně informovaly o životě českých kolonizátorů, a vyzdvihovaly v nich také pozitiva přesídlení do slovanského prostředí. Tato pozitiva zahrnovala fakt, že cesta na Volyň byla až čtyřikrát levnější než do zámoří, vedla po souši a půda zde byla levnější než v Čechách. Byla také vyzdvihována jazyková příbuznost nebo to, že postavení Čechů nebylo vůbec špatné díky jejich dobré kulturní a hospodářské úrovni. Také ruský tisk české přistěhovalce vychvaloval a často je stavěl do protikladu s tamními Poláky nebo Němci (Vaculík 1997, 7, 10).

Mezi lety 1862-1886, přesídlilo do Volyňské gubernie až 20 tisíc Čechů a vytvořili zde celkem 65 kolonií (osad). Vystěhovalecký proud na Volyň byl oslaben v polovině osmdesátých let zejména vlivem rustifikačních opatření ruské vlády. Na konci století, v roce 1897, se uvádí, že ve Volyňské gubernii bylo usazeno 27 660 Čechů (Dluhošová 1996, 49-50). Původně jen hospodářská migrace Čechů byla ruskou administrativou později využita i na státně-politické úrovni. Rusové doufali, že Češi budou mít snahu se nábožensky odlišit a vytvoří své náboženství, kterým vrazí klín do katolické církve, přitáhnou k sobě další katolíky a tím oslabí vliv

katolicismu. Polský tisk byl vůči české imigraci pesimistický a upozorňoval Čechy na zákeřnost Ruska, které sice slibuje výhody, ale pak lstivě přinutí české přistěhovalce vzdát se své víry a jazyka (Vaculík 1997, 10).

4.2 Náboženské poměry

Jak bylo zmíněno výše, v roce 1863 bylo poraženo polské povstání a Volyňská gubernie se dostala pod správu ruské administrativy, která usilovala o omezení polského vlivu na tomto území. Nástrojem tohoto snažení bylo nejen lákání kolonistů nekatolického vyznání pomocí různých výhod pro usazení, ale do popředí zájmu carské administrativy se dostala i náboženská otázka Čechů. Náboženské vyznání Čechů se zde na Volyni stalo zbraní proti polskému bojovému katolicismu a grékokatolicismu, který vyznávali někteří Ukrajinci (uniati). Katolická víra polského etnika na Volyni se stala součástí jejich národní opozice vůči pravoslaví. Češi, ač kvůli habsburskému vlivu katolíci, byli v Ruské říši vítáni a v dílech některých slavjanofilů vyzdvihováni nejen jako Slované, ale i jako vyznavači husitství, což bylo podle některých dobových ruských historiků reminiscencí na pravoslaví. Češi samotní byli vůči římskému katolicismu vlažní (Robek 1988, 4).

Katoličtí Poláci a ukrajinští uniati vytvářeli na Volyni jednotnou skupinu. Cílem ruské administrativy bylo tuto jednotu rozložit, a to s pomocí odklonu Čechů od katolictví skrze vytvoření tzv. českobratrské husitské církve. Tato církevní skupina měla nejen přispět k rozkladu římských katolíků, ale v budoucnosti měla i usnadnit přestup k pravoslaví. V roce 1871 byli do Čech vysláni již zmínění Příbyl s Oličem za účelem získání dvou kněží, kteří by na Volyni husitskou církev založili. Získali Jana Sasku, který byl farářem z Chocně a faráře Václava Hrdličku z Kutné Hory. Po příjezdu na Volyň do města Dubno se oba dva slavnostně zřekli poslušnosti římskému papeži a představitelům ruské administrativy dali na vědomí, že přijímají tělo páně pod obojí a že budou provádět bohoslužby v národním jazyce. Následně část Čechů podala žádost na založení církve, která by se opírala o učení Jana Husa (Robek 1988, 5).

Ruská administrativa jim vyhověla a vytvořila dvě farnosti v Dubne a Hlinsku a později ještě třetí v Hulči jejímž farářem se stal František Kašpar, který na Volyň přišel v roce 1873 (Vaculík 1997, 32). Ustavení husitské církve na Volyni nebylo, i přes podporu ruské administrativy, lehké. V sedmdesátých letech se stále většina přesídlenců hlásila ke katolicismu, menší část k evangelictví, a ještě méně Čechů se hlásilo buď k českému učení nebo přešlo k pravoslaví. Problémem bylo zejména to, že husitská církev neměla pevně daná dogmata a rity a nebyla jednotná, každý si vykládal učení Jana Husa více méně po svém, a navíc ruská administrativa nepochopila, že husitství bylo vlastně projevem politickým – šlo o českou formu negace katolického klerikalismu (Robek 1988, 6).

V listopadu roku 1878 dodali Saska, Hrdlička a Kašpar kyjevskému gubernátoru dokument, v němž specifikovali základní ideje husitské církve: nejvyšší vládu nad církví má car, církev přijímá dogmata prvotní církve, používání pravoslavného katechismu, používání českého jazyka a českých liturgických písní (bez papeženství) při bohoslužbách, nové chrámy budou stavěny po vzoru starých křesťanských chrámů a jejich vnitřek bude uspořádán podle pravoslavného ritu. Dále sdělili, že hlavním cílem nové církve bude nejen odloučit české přistěhovalce od římského katolicismu, ale také je ochránit před vlivem německých evangelických pastorů, protože nebýt této nové církve, byli by čeští přistěhovalci rozděleni na dvě skupiny – první by splynula s polskými katolíky a druhou, menší část, by do svých řad získali luteráni. V závěru dokumentu připomněli, že právě husitská církev je potřeba k tomu, aby se česká skupina mohla později spojit v slovanské ideji a splynout s pravoslavím (Robek 1988, 7).

Ruská administrativa vznik nové církve podpořila, ale výrazně doporučovala, aby byly co nejdříve vytvořeny principy nového učení, protože bylo zřejmé, že na základě původní husitské církve se začaly rozvíjet i jiné denominace, které směřovaly zejména k evangelictví. Každý ze tří farářů se této formulace zhostil svým vlastním způsobem. Na základě názorů Sasky, se měla vlastně vyvinout starokatolická církev (protipapežská s nacionální ideologií, ale s klérem), podle Hrdličky

českobratrská husitská církev a Kašpar se postupně obrátil k protestantismu. V dubnu 1880 zasedala v Kvasilově porada, která měla rozhodnout o tom, který návrh o podobě nové církve bude přijat. Hrdlička přednesl návrh o českobratrské církvi s těmito charakteristikami: česká, národní, antipapežská, svobodomyšlná a demokratická. Jeho návrh podpořil Olič, 15 z 26 učitelů a 53 delegátů z českých vesnic. Proti jeho návrhu vystoupil Saska. Saskově návrhu byla zřejmě nakloněna ruská administrativa, protože dostal peníze pro to, aby mohl navštívit české vesnice a obyvatele seznámit se svou vizí. V září 1881 se konala druhá porada, kde se definitivně rozhodlo o použití Hrdličkova návrhu a v roce 1883 byl předložen projekt českobratrské církve na Volyni. Proti českobratrské církvi se výrazně stavila pravoslavná reprezentace, i přesto, že ji ruská administrativa uklidňovala tím, že působení českobratrské církve je v zájmu státu a že pomáhá Čechy přiblížit k pravoslaví (Robek 1988, 7-9).

I mezi samotnými Čechy docházelo k protestům proti zavádění nové církve, mnozí ani o Husovi nic nevěděli. Všichni Češi byli českými úřady na Volyni vedeni jako husité, ale Češi žijící v oblastech mimo tři husitské farnosti zůstávali katolíky. Ti, kteří žili daleko od husitských farností, museli žádat o vykonání náboženských obřadů buď katolické kněze nebo pravoslavné „báťušky“. Někteří rodiče nechtěli své děti posílat do školy, aby je pastor neučil novému písmu. Čechům bylo zakazováno chodit do katolických kostelů což zapříčinilo, že se někteří báli chodit i do toho pravoslavného. Někteří si pak stěžovali pravoslavnému duchovenstvu a tyto stížnosti zaznamenával volyňský pravoslavný arcibiskup Agafangel, který je pak posílal k Nejsvětějšímu synodu (Vaculík 1997, 32-33).

Ruská administrativa tedy v zásadě měla dvě hlavní oblasti zájmu, ve kterých jí měli být čeští přistěhovalci nápomocní. První oblastí byla materiální – Češi měli díky svým dovednostem pozvednout hospodářskou a průmyslovou úroveň zaostalého venkova, a tato očekávání také naplnili. Druhou oblastí byla politika, v níž se očekávání ruské administrativy nenaplnilo. Češi nejen že nedokázali pomocí své církve rozrazit polskou a

ukrajinskou katolickou jednotu, ale ani se sami nepřiblížili k asimilaci s místním obyvatelstvem či k masovému přijetí pravoslaví. Od poloviny osmdesátých let se tímto problémem začala zabývat ruská administrativa, což vyústilo k vydání nařízení o likvidaci tří českých farností. Následovalo velice krátké období, ve kterém velké množství Čechů přestoupilo k pravoslaví. V roce 1890 přestoupilo k pravoslaví 6 488 Čechů a o tři roky později byl vydán zákon, který nedovoloval vlastnit nebo najímat půdu cizincům, kteří přijali pouze ruské poddanství a povoloval vlastnictví a najímání půdy jen cizincům, kteří přijali jak ruské poddanství, tak i pravoslaví. Tento zákon pochopitelně zapříčinil to, že Češi ve velkém začali přecházet k pravoslaví (Robek 1988, 10-11).

4.3 Hospodářské a průmyslové poměry

První léta po příchodu na Volyň zde Češi žili velice skromně. Většinou neměli našetřeno, a tak museli prodat většinu svého majetku v Čechách, aby si mohli koupit půdu na Volyni a na jejíž koupi také většinou veškeré jejich finanční prostředky padly. Prodejem malého hospodářství si mohli na Volyni koupit 4-5 desjatin půdy (desjatina = 1,092 ha), půda byla na Volyni až desetkrát levnější než v Čechách. Nakupovali hlavně lesní půdu, která byla levnější, ale její kultivace vyžadovala velké množství práce i času. Některé nástroje si s sebou přivezli, ale doplnění inventáře o další potřebné stroje a nářadí a obstarání dobytka a osiva nebylo lehké a někteří si pro jejich získání půjčili od lichvářů (nejčastěji Židé), na což dopláceli, protože lichváři si diktovali vysoké roční úroky a při neplacení majetek přesídlenci zkonfiskovali. Některé stroje si Češi dokázali vyrobit sami, ale koně a dobytek si museli nakoupit (Vaculík 1997, 8, 18).

Zprvu bydleli v zemljankách a až v dalších letech si stavěli dřevěné nebo kamenné domy s dvěma až třemi místnostmi a doškovou střechou. Chodili v dřevácích, oblečení měli z vlastních vyrobených látek a nejčastějším jídlem byla hrachová kaše. První úroda nebyla nikterak veliká a byla svezena do jedné stodoly. V zimě pak obilí mlátili cepy a každému bylo přiděleno množství zrní podle velikosti zakoupené půdy, což vedlo k

neshodám, takže druhý rok už měl každý postavenou svou stodolu a důležité hospodářské budovy. Výnosy z půdy byly zpočátku malé, a tak si také v prvních letech přivydělávali povoznictvím nebo vypomáhali na stavbě železnice Brest-Kyjev (Vaculík 1997, 8).

Ruská administrativa si byla vědoma toho, že se Češi nacházejí na vyšší úrovni jak kulturní a společenské, tak zejména hospodářské a chtěla toho značně využít. Ruský venkov byl ve druhé polovině devatenáctého století zaostalý a jinak tomu nebylo ani v jihozápadní části Ruské říše, kde se nacházela tehdejší Volyňská gubernie. Pro charakterizování zdejší krajiny se nenabízelo příznačnější slovo, než zpustlá – někde močál, někde nekvalitní les a mezi tím malé vesnice s prostými dřevěnými domky Ukrajinců³ bez plotů, zahrad nebo okras (Vaculík 1997, 16).

Ukrajinci byli v době příchodu českých přesídlenců většinou rolníci, využívající trojpolní systém a zaostalé technologie. Na orbu používali osekáný kmen stromu, na jehož konci byl ponechán půlmetrový pahýl větve a tím za vynaložení značné námahy rozrývali zem. Také neznali, stejně jako zdejší polští nebo ruští velkostatkáři, hnojení chlévskou mrvou. Obilí sklízeli srpem nebo jej vytrhávali i s kořeny. Na svých vozech neměli nic ze železa a chlévy dobytka většinou nečistili. Českým osadníkům záviděli bohatá a výnosná pole což někdy vedlo k potyčkám, napadání, kradení, dokonce k zapalování českých stavení. Ale ani čeští přesídlenci se ke svým sousedům nechovali nejlépe. Nejednou si Čech při klučení lesa zabral i kousek lesa nebo půdy Ukrajince. Ukrajinci také často nechávali pást svůj dobytek na českých loukách. Nakonec si ale mezi sebou postupně vybudovali dobré sousedské vztahy, protože Ukrajinci začali od Čechů přebírat jejich metody a zlepšili si tím své vlastní životní podmínky (Vaculík 1997, 16-17).

---

³ V druhé polovině devatenáctého století Ukrajina neexistovala ani jako stát, ani jako vymezené území, přesto pokud hovoříme o vystěhovalectví na Ukrajinu v devatenáctém století, myslíme tím oblast právě dnešní Ukrajiny. Stejně tak není zcela správné hovořit v souvislosti s osídlováním tehdejší Volyňské gubernie českým obyvatelstvem o místních obyvatelích jako o Ukrajincích, přesto toto pojmenování používám stejně jako ho používá Jaroslav Vaculík ve svém popisu dějin volyňských Čechů.

Ruský tisk si neodpustil vyzdvihování Čechů jakožto nositelů západoevropského pokroku a také srovnávání toho, jak se daří pracovitým Čechům a jak „lenivým mužikům“. Vaculík (1997, 18-19, 22) zmiňuje tisk s názvem *Volynskije eparchalnyje vědomosti*, který vyzdvihoval pracovitost českých přesídlenců a také to, že museli vynaložit mnoho práce a úsilí při kácení lesa pro to, aby získali panenskou půdu, a to bez cizí pomoci, protože si nemohli dovolit platit pomocníky. Mužik – lenivý Malorus – jejich počínání jen sledoval a krčil rameny, protože by si nikdy nepomyslel, že vymýcením lesa lze získat půdu. Jen nedávno byl osvobozen od roboty a neměl potřebu mýtit les, protože kolem vesnice byla půda, kterou si mohl levně pronajmout. Dále tisk srovnával způsoby obdělávání půdy. Čech si přivezl lehký pluh a denně zoral dvě desjatiny půdy, Ukrajinec svým těžkým pluhem zoral sotva polovinu desjatiny. Čech celé pole zoral několikrát, zato ukrajinský rolník jenom jednou, a proto měli Češi až čtyřikrát vyšší výnosy. Čech jezdil do města v železném krytém voze s párem urostlých koní, kdežto Ukrajinec jezdil na dřevěném voze, který táhli zanedbaní koně. Češi se totiž o svá zvířata dobře starali. Celý rok jejich zvířata žila v teplých a čistých chlévech nebo stájích, dobře je živili a patřičně o ně pečovali. Ukrajinci přes léto nechali zvířata volně pást na půdě, která ležela ladem a v zimě je drželi ve studených a mokrých stájích a vůbec nevynášeli hnůj. Češi nejen postupem let pozvedli svou vlastní životní úroveň na Volyni, ale ovlivnili i způsoby hospodaření rolníků jiného etnika. Češi na Volyni zavedli intenzivnější metody obdělávání půdy (střídavé hospodaření a používání hnojiva), pěstování ušlechtilých druhů obilovin, brambor a chmele. Věnovali se i ovocnářství a chovu koní (Vaculík 1997, 24-25).

V oblasti rostlinné výroby se zaměřovali na pěstování pšenice a žita, ječmenu pro sladovnické účely a ova a vojtěšky pro krmení hospodářských zvířat. Kromě toho pěstovali hrách, vikev, hořčici, lničku, řepku, mák a brambory. Výnosy obilí a brambor byly srovnatelné s výnosy z kvalitnějších polí v Čechách, ale v porovnání s průměrným výnosem celého Ruska byly výnosy v českých vesnicích znatelně větší, a to až trojnásobně. Z lesů si Češi přinášeli plané ovocné stromy jako jabloně

nebo hrušně a postupně zakládali ovocné sady, ze kterých v počátcích čerpali jen pro svou potřebu, ale později začali nadbytek úrody prodávat. Češi okolí svého domu kultivovali a esteticky udržovali. Zakládali zahrádky, ponechávali si kousek lesa pro získávání palivového dřeva nebo stavebního materiálu, starali se o ovocné sady a všechna pole měli hned vedle usedlostí, aby nad nimi měli dohled (Vaculík 1997, 18-20).

Na konci šedesátých let devatenáctého století založili čeští usedlíci první chmelnice, čímž se stali průkopníky volyňského chmelařství. Přivezli si s sebou všechny technické postupy a ti, kteří nepocházeli z chmelařských oblastí, si tyto postupy velmi brzy osvojili. Přesto, že si přivezli sadbu z Čech, jiný typ půdy chmelu neprosplával, a tak si museli sami dopěstovat vlastním výběrem vyhovující typ chmele žateckého typu. Pěstování chmele se začalo šířit i mezi další české osadníky a brzy jej pěstovali také polští a ruští statkáři. V období první světové války byly na Volyni produkovány až 3/5 z celé chmelové produkce Ruska. „Český“ chmel byl dodáván nejen do ruských měst, ale i do zahraničí a pro Čechy se stal „zeleným zlatem“. Standartní cena chmele se pohybovala okolo 15-17 zlatých rublů za 50 kg. Hotové peníze z prodeje chmelu Češi nejčastěji investovali do zemědělských strojů, výstavby budov nebo k nákupu dalších pozemků buď pro své děti nebo pro založení dceřiné osady. Téměř každý Čech na Volyni usiloval o to, aby byl samostatný a jen málokdy se Češi nechali najímat na práci pro někoho jiného. Čeští pěstitelé chmele si mohli poté dovolit najímat Ukrajince na jeho česání (Vaculík 1997, 20-21).

S pěstováním průmyslových plodin a jejich prodejem Češi získávali finanční prostředky, které jim umožnily věnovat se průmyslové výrobě. Zakládali výrobní zpracovatelského charakteru (pivovary, mlýny, konzervárny) nebo továrny na výrobu zemědělských strojů. Během sedmdesátých let devatenáctého století založili deset pivovarů, před první světovou válkou drželi Češi ve svých rukách 22 volyňských pivovarů a založili také Spolek českých pivovarů. Pivo z českých pivovarů se rozváželo nejen po Volyni, ale vyváželo se i do Varšavy nebo Kyjeva či do jiných velkých měst. Češi na Volyni položili nejen základy pivovarnictví, ale

rozvinuli i jiná odvětví potravinářského průmyslu – mlékárenství, lihovarnictví, mlynářství, dále zpracování ovoce nebo konzervaci zeleniny a výrobu oleje (Vaculík 1997, 25-26).

Mnoho Čechů se věnovalo zpracování kovů a kovovýroba se postupně vyvíjela z kováren a zámečnických dílen. Ve strojírnách se vyráběly především zemědělské stroje – řezačky, brány, pluhy, lisy nebo kruhadla, ale také motory nebo čerpadla. Také primitivní cihelny, ve kterých si každý páčil cihly sám, byly nahrazeny modernějšími závody. Češi se ve velkém věnovali i oděvní výrobě. Tkalcovský průmysl byl soustředěn zejména v evangelických vesnicích. Mnoho Čechů se věnovalo řemeslu, přičemž čeští řemeslníci působili nejen v českých a ukrajinských vesnicích, ale také ve městech. Byli velice zruční a jejich výrobky mohly konkurovat tovární výrobě. Věnovali se zejména kovářství, zámečnictví, truhlářství, tesařství, krejčovství a ševcovině nebo pekařství (Vaculík 1997, 27).

4.4 Stav na Volyni po roce 1921 a za druhé světové války

Po první světové válce bylo obnoveno Polsko, které mezi lety 1919-1921 bojovalo se sovětským Ruskem o některá území Ukrajiny a Běloruska. Mír byl uzavřen 18. března 1921 v Rize a pro Volyň to znamenalo její rozdělení na západní a východní část. Větší západní část byla připojena k Polsku, menší východní část se stala součástí Ukrajiny a potažmo Sovětského svazu. Život české menšiny začal být ovlivňován dvěma rozdílnými politickými a ekonomickými vlivy (Valášková – Uherek – Brouček 1997, 20).

4.4.1 Západní Volyň

Západní Volyň se tímto rozdělením stala jedním z polských vojvodství (Volyňské vojvodství) s hlavním městem Luck. Žilo zde 1,5 milionů obyvatel z nichž se v roce 1921 téměř 25 500 lidí hlásilo k české národnosti. Zbytek obyvatel byl tvořen Ukrajinci, Poláky, Židy a Němci. V této části Volyně se soukromé podnikání nadále rozvíjelo a Češi vlastnili více než 4 000 zemědělských podniků, které zabíraly skoro 45 500 hektarů

půdy. Zisky měli i z ovocných sadů a samozřejmě z prodeje chmele. Ukrajinský vliv byl oslaben na úkor toho polského. Český element, nicméně, nebyl příliš ovlivněn a do značné míry zůstal zachován, a to zejména v rámci českých rodin a českých spolků. Navíc vytvoření samostatného Československa vyvolalo uvědomění si své české identity (Valášková – Uherek – Brouček 1997, 20).

Česká skupina se výrazně kulturně a společensky projevovala zejména v oblastech, kde žil velký počet Čechů a kde působily české spolky jako například Česká matice školská, Česká beseda, Sokol (viz příloha č. 9, 10 a 11) nebo české hasičské sbory. V Českém Kvasilově dokonce vycházel týdeník volyňských Čechů *Hlas Volyně*. Po roce 1917 se Češi začali více zajímat o české vzdělávání a v roce 1922 se na západní Volyni nacházelo více než 40 českých škol. Česká matice školská byla založena roku 1923 ve městě Luck a organizovala a podporovala vyučování českého jazyka, ale narážela na finanční problémy nebo na malé množství kvalifikovaných českých učitelů. Navíc mnoho českých dětí navštěvovalo polské nebo polsko-ukrajinské školy, kde se čeština nevyučovala. Znalost češtiny ale byla uchovávána v českých komunitách a rodinách i za pomoci českých knih nebo českých novin. Ve třicátých letech dvacátého století postihla volyňské Čechy ekonomická krize, která byla způsobena spadnutím ceny chmele a ve stejné době byl navíc česko-polský vztah na Volyni narušen československo-polským teritoriálním konfliktem o slezský Těšín (Valášková – Uherek – Brouček 1997, 21).

4.4.2 Východní Volyň

Po rozdělení Volyně zůstalo na její východní části více než třicet obcí, ve kterých bylo výrazně zastoupeno české osídlení. Při sčítání lidu na Ukrajině v roce 1926 se k české nebo slovenské národnosti přihlásilo 16 000 lidí. Po bolševickém převratu byl veškerý průmysl znárodněn. Tyto změny se dotkly jen malého počtu Čechů, protože ještě před rozdělením se průmysl rozvíjel zejména v západní části Volyně a průmysl na její východní části nebyl nijak zvláště pokročilý. Východních volyňských

Čechů, kteří se zabývali zejména zemědělstvím, se výrazně dotklo až vyhlášení kolektivizace zemědělství v roce 1927. Bohatší zemědělci – kulaci – a ti, kteří odmítli vstoupit do kolchozu, byli pronásledováni. Kolchozům ustavených v komunitách, kde žilo větší množství Čechů, se dařilo lépe, což poté poskytlo větší šanci na přežití v období hladomoru na Ukrajině mezi lety 1932-1933, při kterém zahynulo několik milionů lidí (Valášková – Uherek – Brouček 1997, 21-22).

Od druhé poloviny dvacátých let stalinistický teror ovlivňoval i českou skupinu. V roce 1930 bylo 21 Čechů, zejména učitelů, obviněno ze špionáže pro Československo a Francii. Většina z nich dostala trest smrti, který byl ale později změněn na nucenou práci na Solovetských ostrovech, kde někteří z nich zemřeli. V meziválečném období byly české kulturní a vzdělávací aktivity řízeny institucemi, které se zabývaly otázkami národních menšin. V roce 1927 bylo na Ukrajině osm českých škol a osm ukrajinsko-českých škol a většina z nich se nacházela ve volyňské nebo kyjevské oblasti. České učebnice byly publikovány na Ukrajině, protože učebnice z Československa nebyly sovětskými autoritami akceptovány z ideologických důvodů. V roce 1937 byly školy minorit zrušeny a české děti musely začít chodit do škol, kde se vyučovalo pouze ukrajinsky nebo rusky. Český kulturní a společenský život se vyvíjel pouze podle komunistických politických struktur a Češi se jen málokdy účastnili ostatního politického života. Některé české kulturní prvky byly ale uchovány ve folkloru spojeným zejména s rodinnými a výročními oslavami (Valášková – Uherek – Brouček 1997, 22-23).

4.4.3 Druhá světová válka

Po německé invazi do Polska byla západní Volyň připojena k Ukrajině. Češi na západní Volyni byli zvyklí na to, že se můžou soukromě věnovat zemědělským aktivitám a kolektivizace jejich veškerého zemědělství je zaskočila. V roce 1941 byla Volyň okupována Němci, kteří si nárokovali velkou část výnosů z kolchozů pro sebe. Češi poté začali být ohrožováni banderovci, kteří vytvořili ukrajinské nacionalistické hnutí a

bojovali za svobodnou Ukrajinu. Také noční razie, nedostatek jídla a ošacení a neustálá hrozba smrti zužovaly Čechy na Volyni ve válečných dobách. Na začátku roku 1944 vstoupilo necelých 7 000 volyňských mužů do prvního československého armádního sboru v SSSR⁴ a účastnili se zejména bojů v rámci karpatsko-dukelské operace a bojů za osvobození Československa pod velením generála Ludvíka Svobody. Více než 1 000 jich zahynulo a mnoho bylo zraněno (Valášková – Uherek – Brouček 1997, 24).

4.5 Reemigrace a usídlování volyňských Čechů v českém prostředí

4.5.1 Reemigrace po první světové válce

České osady na Volyni vlivem ruské občanské války mezi lety 1918-1920 trpěly, a proto se už po vzniku samostatného československého státu objevily myšlenky na reemigraci do staré vlasti. Ohrožena byla zejména ekonomická stabilita movitějších Čechů kvůli střídajícím se režimům na Ukrajině, plánům pozemkové reformace ukrajinských socialistů a vpádům ruských bolševiků. Část veřejnosti v nově vzniklém v Československu se vyslovila s požadavkem návratu příslušníků českých minorit v zahraničí a to těch, kteří vlast museli opustit z náboženských důvodů. Sdružení československých evangelíků Kostnická jednota zorganizovala akci, při které do Čech navrátila protestanty z polského Zelova a pruského Slezska a připojilo se k nim i několik rodin z Volyně. O přesídlení zpět do původní vlasti se snažily i mnohé české rodiny žijící ve východní Haliči a zejména na Volyni, ale kramářova vláda se proti tomu pokusu postavila nepříznivě. Podle československé vlády by se jim nemuselo vyplatit prodat majetek v Rusku, protože za něj utržené peníze by v českých poměrech nepředstavovaly nijak závratné bohatství, vzhledem k nevýhodnému posuzování ruských a ukrajinských peněz. Navíc poválečná situace v Československu nenabízela příliš přívětivé podmínky jak hospodářské,

---

⁴ Viz příloha č. 14. – pamětní medaile československé armády v zahraničí a dukelská pamětní medaile.

tak finanční nebo ubytovací. Reemigrace v tomto období tedy nebyla, až na některé výjimky, umožněna (Vaculík 2001, 22).

4.5.2 Reemigrace po druhé světové válce

Mezi lety 1945-1946 probíhala reemigrace spíše neorganizovaně a zároveň s repatriací. Tento migrační proud nebyl statisticky příliš sledován, ale odhaduje se, že do Čech přesídlilo na 64 tisíc krajanů. Mezi lety 1947-1950 byla reemigrace již řízena státem a předcházely jí bilaterální mezinárodní dohody. Pověřenou institucí v procesu organizace reemigrace se stalo ministerstvo práce a sociální péče. Do států, s nimiž Československo uzavřelo dohodu o reemigraci, byly vysílány přesídlovací komise, které vypracovávaly soupisy zájemců o přesídlení, soupisy jejich majetku (viz příloha č. 13) apod. Probíhalo také prověřování spolehlivosti zájemců a zřizovala se střediska, z nichž byli přesídlenci vysláni do jednotlivých lokalit. Dále bylo potřeba zajistit zásobování, lékařskou péči, začlenění do pracovního procesu a sociální pomoc ve formě finančních příspěvků, poukázek apod. Reemigrace byla vyvolána několika faktory. Můžeme hovořit o hospodářsko-politické motivaci ze strany Československa, ale také o zájmu samotných krajanů zlepšit si svou hospodářskou situaci a návratem do vlasti předků řešit minoritní postavení ve zdrojové zemi (Valášková – Uherek 2006, 62, 64-65).

Němci tvořili na českém území významnou národnostní menšinu od konce první světové války a vzniku samostatného Československa až do konce druhé světové války. Německá skupina čítala v roce 1930 zhruba 3 miliony osob, které žily zejména v pohraničních oblastech. České pohraničí bylo z důvodu vysokého počtu zde žijícího německého obyvatelstva v roce 1938 po nástupu nacistické ideologie v Německu od Československa odtrženo a připojeno k německé říši. Po skončení druhé světové války bylo na základě Postupimské dohody připraveno vystěhování německého obyvatelstva z Československa. Tento odsun byl zahájen na konci ledna 1946 a nevztahoval se na Němce, kteří se prokázali buď jako antifašisti nebo setrvali v národnostně smíšeném sňatku nebo byli kvalifikovanou

pracovní silou v podniku důležitém pro hospodářskou stabilitu kraje. Odsun tak velkého množství německého obyvatelstva vedl k nedostatku pracovních sil a přesídlení krajanů zpět do původní vlasti mělo vést k znovuosídlení pohraničních oblastí a obnovit tak zemědělskou a průmyslovou produkci (Valášková – Uherek 2006, 53, 57-58).

V dubnu 1945 předložila delegace volyňských Čechů předsedovi vlády a prezidentovi Edvardu Benešovi žádost o reemigraci volyňských Čechů ze Sovětského svazu. Volyňští Češi pak osidlovali české pohraničí ve dvou etapách. V první etapě (konec druhé světové války, rok 1945) to byli volyňští vojáci, kteří po osvobození Československa zůstali na jeho území. V květnu 1945 přišlo do Prahy 3 900 volyňských Čechů, kteří byli příslušníky prvního československého armádního sboru v SSSR a dalších 2 300 volyňských vojáků se nacházelo v nemocnicích po celém Československu i v SSSR. Československá vláda volyňské vojáky ujistila, že budou usídleni v oblastech zejména Žatecka a Podbořanska, tedy v chmelařských oblastech, na které byli zvyklí z Volyně. S jejich usídlováním jim pomáhal nově vzniklý Svaz Čechů z Volyně (dnes Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel – SČVP). Volyňští vojáci se dožadovali kvalitních usedlostí často s výměrou přesahující limit 13 hektarů. Docházelo pak ke konfliktům například se zástupci místních a okresních osídlovacích komisí, kteří se bránili kompaktnímu usídlování volyňských vojáků a tomu, aby jim uvolnili usedlosti, a proto se přes 2 000 vojáků rozhodlo odejít zpět na Volyň a nevyužít možnosti získání československého občanství. Celkem 2760 volyňských vojáků bylo usídleno, a to zejména na Žatecku – 650 osob, Podbořansku – 560 osob nebo Litoměřicku – 249 osob⁵ (Valášková – Uherek 2006, 68-69).

Druhá etapa reemigrace následovala v roce 1947, kdy přesídlilo z Ukrajiny přes 33 000 osob na základě dohody, která byla podepsána 10. července 1946 v Moskvě a její doslovný název zněl „Dohoda mezi vládou ČSR a SSSR o právu opce a vzájemného přesídlení občanů české a

---

⁵ Osvědčení o vlastnictví konkrétní usedlosti představoval Dekret o vlastnictví půdy – viz příloha č. 12.

slovenské národnosti žijících v SSSR na území bývalé Volyňské gubernie a československých občanů národnosti ukrajinské, ruské a běloruské žijících na území ČSR“. První volyňští Češi z Ukrajiny odjeli vlakem 30. ledna 1947, mnozí i se svým movitým majetkem. V Československu se opět projeví problémy s přidělováním usedlostí, protože ne každá rodina již měla v Československu vojáka a proslýchalo se, že volyňské rodiny dostanou usedlosti, které již byly přislíbeny rodinám z vnitrozemí, což v některých oblastech formovalo negativní postoje vůči českým reemigrantům. Transfer volyňských Čechů do Československa byl ukončen na konci dubna 1947, reemigrovalo celkem 33 077 osob, a to nejen etnických Čechů, ale na území Československa přijeli i Ukrajinci, Poláci nebo Rusové, jejichž celkový počet tvořil necelých tisíc osob a jednalo se zejména o rodinné příslušníky volyňských Čechů (Valášková – Uherek 2006, 69-70).

4.5.3 Usídlování a asimilace volyňských Čechů v Československu

V souladu s dvouletým hospodářským plánem let 1947 a 1948 měla reemigrace pomoci s překonáním nedostatku pracovních sil a s dokončením osídlování pohraničí. V prosinci 1946 zintenzívněly přípravy pro usídlení volyňských Čechů. Bylo důležité zajistit dostatečné množství usedlostí pro reemigranty a byl vydán pokyn pro zajištění rezerv zejména pro invalidy a pozůstalé po padlých. Pro reemigranty tak byly vyčleněny velké objekty, a to v okresech Žatec, Podbořany a Stříbro a v západních Čechách v okresech Planá, Mariánské Lázně, Karlovy Vary, Tachov, Žlutice a Cheb. Požadavkem bylo, aby reemigrace proběhla současně s odsunem Němců z pohraničí a usedlosti po nich tak byly ihned obsazeny a nebyl narušen hospodářský chod v těchto oblastech. Jednání mezi Sovětským svazem a Československem ovšem vážlo a příslušné orgány byly nuceny část usedlostí rezervovaných pro volyňské reemigranty uvolnit pro zájemce z vnitrozemí (Vaculík 2001, 46-47).

Do procesu přesídlení volyňských Čechů bylo zapojeno několik státních orgánů. Úkol zjistit osídlovací možnosti připadl jednak ministerstvu

zemědělství a také Osídlovacímu úřadu. Péči o reemigranty a jejich rychlé začlenění do pracovního procesu měly zajistit v roce 1947 vzniklé reemigrační referáty ONV (okresní národní výbor) a reemigrační oddělení ZNV (zemský národní výbor). Další péči o reemigranty jako sociální, zdravotní nebo produktivní měla zajistit ministerstva sociální péče, zemědělství a zdravotnictví. Zejména místní orgány ale neměly pochopení pro zvláštní problémy reemigrantů a výsledkem těchto nesprávných přístupů vznikl u některých reemigrantů pocit diskriminace (Vaculík 2001, 46).

Bylo navrženo, aby byli volyňští reemigranti usazeni na půdě, na kterou byli zvyklí na Volyni. Takto tedy měli být reemigranti ze západní Volyně usazeni v severozápadních Čechách, kde je úrodná půda a ti z východní Volyně v regionech jihozápadních Čech. Ministerstvo zemědělství pak připravilo pro uchazeče leták s potřebnými informacemi o usídlení, kde mimo jiné upozorňovalo na to, že v důsledku vlekoucího se mezistátního jednání byly již některé pro ně vyhrazené rezervy obsazeny. Dále upozornilo na skutečnost, že nelze všem vyhovět a přesídlit je do stejně úrodných oblastí na které byli zvyklí na Volyni a že živý a mrtvý inventář spolu s movitějším majetkem z opuštěných usedlostí odsunut. Ve shromažďovacím středisku pak volyňští Češi podávali zástupci ministerstva zemědělství přihlášku o přiděl půdy a měla zároveň být potvrzena jejich zemědělská kvalifikace. Uchazeči mohli získat buď 8 ha orné půdy nebo 12 ha zemědělské půdy nebo pastviny až do 20 ha a náhradu za usedlosti měli splácet 15 let s tím, že 10% úhrady mělo být zapláceno ihned po převzetí. Odklad první splátky na tři roky byl povolen těm, kteří přijeli bez finančních prostředků. Usídlování nezemědělských reemigrantů – živnostníků – bylo zvláště problematické, protože tento sektor byl přeplněn (Vaculík 2001, 48-50).

Na českém území byla zřízena tzv. shromažďovací střediska, která měla sloužit jako průchodní místa na cestě reemigrantů z Volyně do konečného místa usídlení. Hlavní shromažďovací středisko se nacházelo v Žatci a mělo pobočky v Podbořanech a v Mostě. Dalšími středisky byly

na počátku reemigrace Šumperk a Třemošná u Plzně. Situace se ale zhoršila v průběhu dubna, kdy začala být střediska přeplněná a ministerstvo sociální péče tak muselo aktivovat další střediska, protože příliv reemigrantů byl rychlejší než proces jejich přesunu do cílových lokalit. Po vstupu do shromažďovacího střediska odevzdali reemigrační průkazy, prošli lékařskou prohlídkou a získali stravovací lístky i poukázky na odběr krmiva pro hospodářská zvířata, která si s sebou někteří přivezli (Vaculík 2001, 50-51).

Pracovní komise ministerstva sociální péče působící v žateckém středisku vypracovala čtyři kategorie (A–D) na základě kterých byli volyňští reemigranti tříděni. Do kategorie A spadali invalidé a vdovy po padlých, do kategorie B rodiny vojáků, do kategorie C se dostali ostatní reemigranti. Do kategorie D byli zařazeni ti, které komise nedoporučila k usídlení v pohraničí a navrhla jejich umístění v námezdním poměru ve vnitrozemí, a to na základě domnění, že podle komise tito nesplnili svou národní povinnost na Volyni. Do kategorie D připadlo celkem 189 rodin a na základě tohoto zařazení docházelo ke kontroverzím s osidlovacími orgány nebo zástupci ministerstva zemědělství. Reemigranti z kategorií A–B směli využívat přednostního práva. Ve středisku museli zůstat 2 až 3 dny a setrvání delší než 3 dny bylo nežádoucí. Jelikož ale umisťování probíhalo pomalým tempem tak například ve středisku Třemošná někteří reemigranti strávili i měsíc. Plynulý proces usazení narušovali zejména ti, kteří se nemohli rozhodnout pro zemědělský závod z nabídky a jiní zase odmítali velkostatky, kde by žilo několik rodin pohromadě. Ministerstvo zemědělství později přislíbilo, že ti, kteří převezmou méně kvalitní usedlost, budou mít později možnost se přestěhovat na kvalitnější, pokud se tato možnost vyskytne. Přesto byla ale většina volyňských reemigrantů usídlena v nejúrodnějších okresech – Žatec, Podbořany, Chomutov, Kadaň, Litoměřice, Znojmo, Mikulov (Vaculík 2001, 50-54, 57-58).

Po usazení v cílových lokalitách započala další část přesídlení a sice proces sžívání se s vlastním národem, protože volyňští Češi se zejména z hlediska duchovního lišili od Čechů z vnitrozemí. Volyňští Češi si velice

obtížně zvykali na nové prostředí, ve kterém jim chyběla opora v podobě semknutého vesnického života na Volyni a také ztratili své postavení ve volyňských vesnicích, které měli díky ekonomické převaze. Další nepříjemnost, které museli čelit, bylo jejich vyrovnání se s reálnou situací, ve které se Československo nacházelo v poválečných letech. Ve svých představách pro ně stará vlast bylo něco legendárního a dokonalého a představovali si Československo jako pohádku, ale očekávali více než jim mohlo poválečné Československo nabídnout (Vaculík 2001, 68).

Volyňští Češi se v novém prostředí také museli vypořádat s různými reakcemi ze strany osídlenců z vnitrozemí. Někteří jim vyšli rádi vstříc a pomohli jim či poradili, ale jiní vnímali reemigranty z Volyně jako hrozbu pro své materiální a sobecké zájmy. Volyňským Čechům se také nelíbil byrokratický systém v Československu, ale na druhou stranu velice oceňovali svobodu projevu, osobní bezpečí, a i dostatečnou péči ze strany státních orgánů. K asimilaci významně přispěla i zájmová organizace Svaz Čechů z Volyně a tiskový orgán *Věrná stráž* (Vaculík 2001, 68), který „v předúnorovém období dobře plnil svůj úkol být informátorem volyňských Čechů a přispíval k jejich asimilaci a integraci se zdejším prostředím. *Věrná stráž* hájila oprávněné požadavky a nároky reemigrantů a přispívala k hladkému průběhu jejich usídlování“ (Vaculík 2001, 71). Týdeník *Věrná stráž*, jež měl také pozvednout válečnou a poválečnou dobou poznamenaného morálního ducha krajanů, vyšel poprvé 28. října 1946 a navazoval na meziválečné tiskoviny *Hlas Volyně* (1926-1937) a *Krajanské listy* (1938-1939). Mezi nejvýznamnější přispěvatele se zařadili Josef Toman a Jiří Rébl⁶ (Vaculík 2001, 69).

Pomocí tohoto týdeníku Svaz Čechů z Volyně upozorňoval na různé akce nebo sbírky na podporu sociálně slabých. Také v něm vycházely pokyny a návody s účelem usnadnit krajanům zajištění jejich existence. Například zveřejňovali interpretace různých úředních směrnic, upozorňovali na nařízení vydaná ve prospěch reemigrantů či informovali o

---

⁶ Více o Jiřím Réblvi v popisících příloh č. 6 a 7.

možnostech toho, jak získat zaopatřovací plat nebo invalidní důchod. Již v roce 1945 vznikl Kruh přátel volyňských Čechů, který rovněž přispíval ke sblížení s ostatními obyvateli a po vzniku Svazu Čechů z Volyně byl k této organizaci přidružen. Kulturní činnost vyvíjena volyňskými Čechy také výrazně napomohla k jejich integraci. Organizovali plesy a později zakládali pěvecké kroužky nebo jiné kulturní soubory. Adaptaci nejmladších generací se snažili reemigranti zajistit tím, že je posílali do doplňkových škol, kde se měli děti a mladí zlepšit v českém jazyce a české vlastivědě. Za manifestační završení reemigrace lze považovat shromáždění krajanů při 4. výročí vypálení Českého Malína na Volyni a vyvrcholením těchto pietních oslav byl slib věrnosti volyňských Čechů republice (Vaculík 2001, 71-73, 75-76).

4.5.4 Reemigrace po roce 1989

V roce 1986, 26. dubna, vybuchl jeden z reaktorů Černobylské elektrárny, což mělo za následek uvolnění velkého množství nebezpečné radiace a byla proto evakuována třicetikilometrová přilehlá zóna. Na konci roku 1989, tři a půl roku po havárii, byla zveřejněna zpráva, že radiací byla zasažena mnohem větší oblast Ukrajiny, než bylo původně oznámeno, a to vedlo k veřejné diskuzi o jejích skutečných dopadech. V těchto oblastech žilo na dva tisíce obyvatel českého původu, a to zejména v obcích Malá Zubovščina a Malinovka (dnes se nacházejí v Žitomirské oblasti) a ve městech Korosten, Malín a Kyjev (Dluhošová 1992, 11). Nejedná se sice o obce nebo města, která leží přímo ve Volyňské oblasti, ale sousedí s ní v těsné blízkosti. Migrační proudy v šedesátých letech devatenáctého století totiž mířily nejen do tehdejší Volyňské gubernie, ale i za její hranice, zejména do západní části Kyjevské gubernie. Přesto je někdy reemigrace Čechů, která z výše uvedených oblastí následovala, označována jako reemigrace volyňských Čechů (viz Janská – Drbohlav, 1999).

Bilaterální smlouva mezi Československem a Sovětským svazem z roku 1946 umožňovala v té době reemigrovat pouze Čechům z Volyňské

oblasti a nevztahovala se na etnické Čechy usídlené v jiných oblastech Ukrajiny a pokud se tito rozhodli reemigrovat, museli tak učinit individuálně (Valášková – Uherek – Brouček 1997, 28). Teprve na základě vlivu veřejné diskuze o skutečných dopadech černobylské havárie a také pod vlivem rostoucích ekonomických problémů a společenského napětí na Ukrajině požádali na konci roku 1989 obyvatelé českého původu na Ukrajině o přesídlení (Uherek – Valášková 2006, 172).

Zájemci o přesídlení poslali dopis na československý konzulát v Kyjevě, poté požadavek o přesídlení předali osobně prezidentu ČSFR V. Havlovi při jeho návštěvě Moskvy v únoru 1990 a československá vláda nakonec přislíbila pomoc a organizaci přesídlení. Požadavek o přesídlení se také díky médiím dostal k široké československé veřejnosti a zřejmě na základě působení polistopadové euforické atmosféry se zvedla vlna humanitární pomoci pro obyvatele postižených oblastí v okolí Černobylu. Pomoc přicházela jak ze strany československé veřejnosti, tak i ze strany vládních institucí ve formě potravin nebo medikamentů, pro děti také oblečení nebo hračky a byly organizovány dvou až tří měsíční ozdravné pobyty v Československu pro děti z postižených oblastí. Na základě řízené reemigrace mezi lety 1991-1993 přesídlilo do ČSFR 1 731 obyvatel českého původu z Ukrajiny a 80 obyvatel českého původu z Běloruska (Valášková – Uherek – Brouček 1997, 30-31, 48).

Helena Dluhošová se ve svém příspěvku *Stav etnicity přesídlenců z Ukrajiny v předreemigračním období* zabývá tím, jaký vliv měla černobylská katastrofa na etnické povědomí Čechů žijících v oblastech zasažených radiací. Podle ní byla česká minorita touto událostí zasažena jako celek, protože zatímco ukrajinské obyvatelstvo by se z ohrožených oblastí stěhovalo individuálně a v rámci rodin, pro Čechy nebylo možné vytvořit místo, kam by se přestěhovali všichni společně a ve výsledku by byli rozptýleni do různých lokalit a splynuli by s majoritní společností s následnou ztrátou etnické identity (Dluhošová 1992, 11).

Dále upozorňuje na to, že před tím, než nastala nutnost přesídlit, prožívali Češi svou příslušnost k českému etniku spíše pasivně, tedy ji navenek nijak nedemonstrovali (a to hlavně Češi ve městech, kde se téměř integrovali do ukrajinské majoritní společnosti). Naopak ve vesnicích s převahou českého obyvatelstva dávali Češi svou etnickou příslušnost otevřeně najevo. Jelikož neexistovala reálná možnost přesídlit všechny Čechy do společné lokality, objevila se myšlenka a alternativní řešení v podobě přesídlení z nebezpečných zón do ČSFR (Dluhošová 1992, 11-12). Tato možnost vyvolala u Čechů růst etnického vědomí, které se projevovalo například zájmem o dění v ČSFR nebo zlepšováním českého jazyka. Rostoucí emancipace české minority také vedla k pocitu odlišnosti, výlučnosti až nadřazenosti ve vztahu k ukrajinské majoritě. Na závěr Dluhošová dodává, že právě kompaktní usídlení a život v téměř uzavřené vesnické komunitě byl pro udržení etnického vědomí české minority na Ukrajině nezbytný a také že toto vědomí se udrželo i u Čechů ve městech pouze za předpokladu, že byly zachovány příbuzenské kontakty s vesnickou komunitou (Dluhošová 1992, 12-13).

4.5.5 Formy adaptace po reemigraci mezi lety 1991-1993

Tóru Anami z japonské univerzity Edogawa navštívil již v letech 1991 a 1992 šest měst a obcí, kde se usídlili reemigranti⁷ z oblastí zasažených černobylskou katastrofou a ve spolupráci s tehdejší Ústavem etnografie a folkloristiky při ČSAV zde provedl mnoho rozhovorů. V šestém svazku etnologické řady *Češi v cizině* byl publikován jeho příspěvek, ve kterém představil čtyři základní formy adaptace reemigrantů v české společnosti. Dodává ale, že adaptace mohou být mnohem variabilnější, protože u každého reemigranta probíhá jeho adaptace v souladu s jeho individualitou. V příspěvku zmiňuje svůj předpoklad, že vedle skupiny, která se plně asimiluje, vznikne i skupina obyvatel, kteří budou klást důraz na to, že jsou přesídlenci a plně se neasimilují (Anami 1992, 37-38).

---

⁷ Jak jsem zmínila výše, nejedná se o obyvatele českého původu přímo z Volyňské oblasti, ale i Anami je označuje jako Volyňské Čechy.

Anami rozlišuje následující formy adaptace reemigrantů: a) adaptaci sociální i psychickou – při té dojde k úplné asimilaci a jedinec sám sebe vnímá jako Čecha z Volyně nikoliv jako reemigranta; b) adaptaci sociální při absenci adaptace psychické – jedinec může mít buď silně zakořeněné vědomí, že pochází z ciziny, nebo se naopak považuje za „opravdového Čecha“, protože si jeho předci na Ukrajině dokázali po čtyři generace uchovat český jazyk a české způsoby života, a tak nabývá pocitu, že on představuje to původní a pravé, dnes již zaniklé, češství. Dále c) psychická adaptace při absenci adaptace sociální – jedinec je sám přesvědčen, že je jako ostatní Češi, ti ho ale vnímají odlišně například na základě špatné češtiny nebo cizího přízvuku; d) absence sociální i psychické adaptace – je důsledkem například neznalosti češtiny a z toho s přivyknutím na český způsob života nebo nalézt si vyhovující zaměstnání. Adaptací sociální rozumí přivyknutí jedince jinému sociálnímu prostředí a adaptací psychickou stav, kdy se jedinec ztotožňuje se skupinou (Anami 1992, 36-37).

V červnu roku 1998 byl studenty geografie při Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy proveden výzkum, jehož cílem byla komunita Čechů, kteří reemigrovali mezi lety 1991-1993 a také Češi, kteří přesídlili v pozdějších letech na základě vlastní iniciativy. Zpracovatelé výzkumu vymezili tři kategorie reemigrantů podle požadovaného charakteru jejich integrace: 1. přejí si úplnou integraci (asimilaci); 2. nepřejí si úplnou integraci (asimilaci) a 3. nerozhodní. Na základě vybraných geografických a sociodemografických ukazatelů byly poté vymezeny odlišnosti mezi jednotlivými kategoriemi (Janská – Drbohlav 1999, 112-113). Anami (1992, 34-35) prováděl výzkum v době, kdy byli reemigranti na českém území usazeni teprve necelý rok a uvádí nejčastější problémy, které se mohou objevovat i v budoucnu, a tedy i bránit asimilaci. Vyzdvihuje zejména problém s osvojením si českého jazyka a dále problémy s nalezením zaměstnání podle vlastního přání, s přizpůsobením se odlišným způsobům života nebo to, že reemigranti z venkovského prostředí si nedokáží

navyknout na život v činžovních domech, a naopak reemigranti z měst se nedokáží sžít s venkovským prostředím v českém pohraničí.

Eva Janská a Dušan Drbohlav uvádějí, že 73% dotazovaných respondentů/reemigrantů vyslovilo zájem o plnou integraci a tento nepřímý fakt tedy vede k jejich domněnce, že přesídlenci z Ukrajiny nemají větší problémy s postupným začleňováním se do české společnosti (Janská – Drbohlav 1999, 118). Na základě Anamiho příspěvku můžeme předpokládat, že zejména neosvojení si českého jazyka může vést ke ztíženému procesu asimilace reemigranta či k tomu, že k jeho asimilaci s majoritou vůbec nedojde. Ovšem 81% respondentů z kategorie označené Janskou a Drbohlavem jako „nepřející si úplnou integraci“ uvedlo, že česky umí a rozumí víceméně dobře, a to vede k jejich závěru, že jazyk není diferencujícím činitelem úplné integrace (Janská – Drbohlav 1999, 116).

EMPIRICKÁ ČÁST

5 METODOLOGIE VÝZKUMU

Informace obsažené v empirické části pocházejí ze dvou zdrojů – z kronik několika českých vesnic nacházejících se na území Volyně mezi lety 1868 až 1947 a z rozhovorů s rodáky z Volyně. U použitých pramenů jsem provedla obsahovou analýzu se zvýšeným zřetelem k úryvkům a výpovědím obsahujících charakteristiku volyňských Čechů nebo charakteristiku jiných národností se kterými společně žili na Volyni. Hlavním předmětem mého zájmu tedy bylo to, jak skrze tyto výpovědi nahlížejí na sebe a jak na ty „druhé“. Dále jsem věnovala pozornost výpovědím, které naznačovaly možný charakter vztahů mezi Čechy a jinými národnostmi. Dílčí pozornost byla věnována i obsahu výpovědí týkajících se sžívání Čechů s novým společenským a environmentálním prostředím v Československu po reemigraci.

Vybrala jsem kroniky, které korespondují s místem narození mých informátorů. Jedná se o vesnice Český Kvasilov, České Podhájce a Moskovština, o níž jsou zmínky v kronice věnované Českým Dorohostajím a přilehlým osadám (z nichž jedna byla právě Moskovština). Pro přiblížení vesnice Český Kvasilov jsem použila kroniky dvě. První byla vydána již v roce 1929 a autor v ní tedy nabízí popis zkušeností ze života na Volyni pohledem první a druhé generace. Druhá kronika o Kvasilovu vyšla v roce 2003 a její autor čerpal mnoho informací z kroniky z roku 1929, ale dále doplňuje ještě zkušenosti zejména z dob druhé světové války. Kroniku obce Holoveň Česká, jsem nakonec zařadila proto, že nabízí jiný pohled na život na Volyni. Tato vesnice totiž jako jedna z mála českých vesnic připadla pod správu Sovětského svazu po dělení Volyně v roce 1921 a od toho momentu se zde životy obyvatel vyvíjely úplně jiným způsobem než ve vesnicích na západní Volyni.

Kroniky obecně představují zdroj cenného etnografického materiálu. Etnograficky zajímavé jsou zejména ty části, ve kterých je popisován každodenní prostý život lidu na vesnici a popisů každodennosti

nalezneme v kronikách obcí na Volyni opravdu mnoho. Téměř všechny kroniky lze rozdělit na tři hlavní pomyslné tematické části. Kronika obvykle začíná popisem cesty českých kolonizátorů z Rakouska-Uherska do tehdejší Volyňské gubernie. Následuje líčení toho, jak byla obec zakládána a jak se postupně hospodářsky a kulturně vyvíjela. Obvykle je značná část věnována dobám válečným, především druhé světové válce. Jen některé kroniky jsou ukončeny popisem průběhu reemigrace, který je případně doplněn popisem toho, jak se jim v začátcích dařilo začlenit do československé společnosti. Kroniky byly vydávány na konci osmdesátých let, zejména ale v devadesátých letech a na začátku dvacátého prvního století. O vydání kronik se v mnoha případech zasloužilo Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel nebo Český svaz bojovníků za svobodu, vydání některých kronik museli autoři koordinovat a uhradit sami, případně je podpořily vydáním některé městské instituce jako jsou městské úřady nebo muzea.

Rozhovorů jsem uskutečnila celkem pět a sloužily mi spíše jako zdroje pro doplnění některých informací z kronik. Získat vhodné informátory pro toto téma je velice obtížné, jelikož tito lidé dnes již většinou nežijí či jsou ve velice pokročilém věku a kvalitního rozhovoru nejsou příliš schopni. Pro kvalitní rozhovor by bylo důležité, aby informátor ještě zakusil způsob života, jakým se na Volyni žilo, než byl narušen válkou. To by znamenalo, že by musel být narozen ve dvacátých nebo na začátku třicátých letech minulého století, jenže žel, těchto lidí dnes žije už jen velmi málo. Samotný rozhovor se skládal ze dvou částí. Informátor byl vyzván, aby volně vyprávěl o své životě a první část je tedy biografická. Druhá část byla volně strukturovaná a skládala se z doplňujících otázek, které vyplynuly z vyprávění. Tři informátoři se narodili v období druhé světové války, a tedy příliš nedokázali mluvit o tom, jak se na Volyni žilo a informace získali buď z vyprávění příbuzných, nebo z literatury s volyňskou tematikou. Někteří informátoři také často opakovali, že nemají příliš co říct, protože buď je dřív osudy předků na Volyni nezajímaly a dnes již nežije nikdo z jejich příbuzných kdo by jim o nich vyprávěl, nebo

se naopak po reemigraci v dané rodině o životě na Volyni nemluvalo, protože poslední, co si z něj pamatovali, byly útrapy, které jim přinesla válka. Výpovědi a úryvky jsem se snažila ponechat co nejautentičtější.

5.1 Autostereotypní obraz Čechů rekonstruovaný na základě rozboru pramenů

Autostereotyp je typ etnického stereotypu, jež prezentuje obraz nebo představu, kterou skupina chová sama o sobě a tato představa je téměř vždy kladná. Na následujících řádcích tedy představím to, jak volyňští Češi vykreslují svůj vlastní obraz při popisu každodenního života zachyceného v kronikách a v rámci vyprávění o svém životě.

Češi, kteří se rozhodli pro odchod na Volyň, většinou neměli nic našetřeno, a tak museli prodat veškerý svůj majetek v Čechách, aby si mohli dovolit koupit půdu na Volyni. Na Volyň pak často jeli nebo šli jen s nezbytnými předměty, které dokázali unést (nádobí, drobnější nářadí, trvanlivé potraviny). Někteří byli tak odhodlaní, že část cesty urazili pěšky. Například obyvatel budoucí obce České Podhájce se na cestu vydalo přes 140 včetně dětí. Vlakem dojeli až do města Lvov, ale poté si museli buď zaplatit povozy nebo urazit 130 kilometrů pěšky. Rozhodli se pro druhou možnost (kronika České Podhájce, 1).

Dokonce ani překážky na cestách v podobě varování, že Rusové jsou zloději, je neodradily. Průkopníci Českého Kvasilova po cestě z Čech narazili na lékárníka, který se divil že krásnou českou zemi opouštějí a Rusko jim haněl. Jeden z nich mu odvětil: „Pane lékárník, kdyby nám bylo aspoň částečně jako je vám, nikdy bysme naši vlast neopustili; ale nemám ani tolik země, abych se na ni postavil, tak co mě tady má těšit?“ (kronika Český Kvasilov 1929, 4). Na ruském území pak potkali muže s trakařem a ženu s nůží. Oba velice plakali a povídali jim, že o všechno přijdou, že jim Rusové všechno ukradnou (kronika Český Kvasilov 1929, 7). Přesto byli rozhodnutí vydat se statečně do neznáma, protože velmi stáli o založení nové existence a o vymanění se z ekonomicky nepřívětivých poměrů v některých českých krajích.

Paní Z. popsala situaci v českých zemích, která „vyhnala“ Čechy na Volyň, na základě vyprávění své babičky, následovně: „Protože tady (v Čechách) pole nebyla vidět, prostě to bylo přebydlený. No a teď přišla tahleta nabídka, že prostě bys mohla získat pole, tak takhle ty rodiny přišly na to, že by mohly jako vlastně někde existovat. A tyhle (předci) byli podhorský, tak co tam bylo. Sklářství, látky, kde kdo tam tkal. No to byli chudáci. Když vidíš ty chaloupky, ještě dneska tam jsou, sice chalupáři to opravují dneska. Ale jenom tady přežívali. Takže by se dalo říct, že celý to okolí, vlastně by se dalo říct, že se zbláznili a sháněli peníze ňáký a šli i pěšky. Babička říkala, že prostě vezli třeba jenom vozejček, na tom peřiny, ňáký to dítě a řapali to pěšky tolika kilometrů“ (Inf. 5).

Pan J. ve svém vyprávění také zmiňuje neuspokojivou životní úroveň v českých zemích ve druhé polovině šedesátých let devatenáctého století, která donutila některé Čechy přesídlit a tento stav v Čechách prezentuje takto: „Po prusko-rakouské válce byla v Čechách ta životní situace velmi tíživá a vzhledem k tomu, aby se nedělily ty majetky tak vždycky ten nejstarší podědil statek a vyplatil ty mladší a ty mladší se potom museli starat. No a děda, to bylo v době kdy se v Čechách rozšířila zpráva, že na Ukrajině jsou poměrně levné parcely orné půdy, tak se rozhodli, že nějaké peníze investují a půdou na Volyň. Přicházeli na Volyň prakticky, jak bych to řekl, no nezabezpečený a museli se o sebe postarat. Děda mi nevyprávěl tedy jaký byly ty začátky, ale je pravdou, že si postavil barák, takže my jsme měli jako kde bydlet“ (Inf. 1). Paní Z. se naopak své babičky na to, jaké byly začátky života na Volyni, vyptávala.: „Já jsem se ptala a říkám, babi, a jak to vlastně bylo? A ona říkala, přišli a vykáceli lesy. Hlavně naše lidi, ty všechno uměli vidět. Ten byl truhlář, ten byl kolář, ten byl to, zedníci a tak, no a jeden druhýmu pomáhali. Tak říkala, že nejdřív přišli, vykáceli kus lesa a první co postavili, babička říkala, záchod. Představ si, to si pamatuju jak dneska, jak babička říkala, první, co postavili byl záchod“ (Inf. 5).

Založení nových vesnic nebylo vůbec snadné. Češi nakupovali převážně půdu s lesy, která byla levnější. Les museli vymýtit a vesnice tak zakládali na zelené louce. V následujícím úryvku z kroniky obce Holaveň

Česká jsou popsány těžké začátky spolu s tím, co bylo potřeba vynaložit pro to, aby mohla vzniknout česká vesnice na Volyni: „Počátky byly strastiplné až nesnesitelné. Bydleli v narychlo vybudovaných zemljankách. Obstarávat jídlo bylo dost obtížné v novém, neznámém prostředí. Kdo měl ruce a mohl pomoci, pracoval, neúnavně. Dnes a denně, od rozbřesku do noci, za každého počasí. Káceli stromy, korcovali pařezy a mýtili křiviny, aby mohli rekultivovat uvolněnou půdu pro pěstování kulturních plodin“ (kronika Holoveň Česká, 5).

Na některých zakoupených pozemcích se nacházely hospodářské stavby původních majitelů, často v polorozpadlém stavu. Tyto stavby v začátcích využívali všichni, buď k samotnému žití nebo ke skladování prvních úrod. Později, když už měl každý vybudované své hospodářství, je opravili a předělali na veřejné budovy (například školu). Po příchodu na Volyň na nic nečekali a pustili se do náročných prací. Kromě zemědělců přicházela i část schopných řemeslníků, což potvrzuje ve svém vyprávění i paní V.: „No a když odcházeli tady z Čech, takže se domluvili z vesnice, z okolí lidí, a byli tam většinou teda zemědělci. Potom aby tam byl truhlář, kovář, učitel, takovýhle prostě řemesla, aby tam mohli nějak začít, že jo“ (Inf. 2). Češi ihned prokázali, že jsou velmi pracovití, vytrvalí a mnoho toho umí. Důležitou se stala vzájemná spolupráce mezi obyvateli, pokud chtěli vybudovat moderní vesnici vzhledem k tehdejším poměrům na ruském venkově.

Usilovné pracovní nasazení a píle se ale pak každým rokem zúročovaly a za několik let už jejich hospodářství jen vzkvétala a ekonomicky se jim dařilo velice dobře, zejména díky prodeji chmele. Nelitovali, že se rozhodli opustit Čechy a přesídlit na Volyň (kronika Holoveň Česká, 7). Češi mezi ostatním obyvatelstvem brzy vyčnívali jako ti pracovití a znalí moderních způsobů hospodaření. Autor kroniky Českých Dorohostajů prezentuje český způsob hospodaření a volyňské Čechy následovně: „Vždyť český způsob hospodaření a jeho očividné výsledky přímo vybízely k následování. Stávaly se přitažlivým vzorem. Češi se tak přirozenou cestou stali na Ukrajině prvními nositeli hospodářského a

kulturního pokroku, kteří tam přišli beze zbraně a nagajky v rukou“ (Kronika České Dorohostaje, 20).

Paní V. popisuje přínos Čechů na Volyni následovně: „Vlastně Češi, když tam přišli na tu Ukrajinu, takže tam stavěli pivovary, zavedli chmel, ty mlýny stavěli. Stavěli tam továrny vlastně, cihelny byly, stavěli tam továrny i takový ty strojní. Stavěla se železnice. Prostě všechno moderní, co už bylo tady, tak přenášeli ty Češi vlastně tam“ (Inf. 2). Své znalosti o hospodaření si Češi nenechali pro sebe a brzy své ukrajinské sousedy učili způsobům, jak získat co největší výnosy z půdy. Český způsob hospodaření také urychlil rozvoj tržního hospodářství a vývoj kapitalistických vztahů na ukrajinských vesnicích. Po první světové válce už začali Ukrajinci dohánět české sousedy jak v oblasti hospodářské, tak i kulturní (kronika České Dorohostaje, 69).

Podle autora kroniky Českých Dorohostajů si byli čeští přistěhovalci vědomi významu vzdělání a na vzdělanost svých dětí dbali. Nasvědčuje tomu fakt, že již za pár let po založení vesnice začaly děti chodit do škol, které se v některých vesnicích v počátcích nacházely v soukromé budově některého obyvatele. Později postavili samostatnou budovu školy. Pozemky pro založení obce České Dorohostaje byly zakoupeny v roce 1870 a již ve školním roce 1874-1875 děti chodily do školy (Kronika České Dorohostaje, 7, 21). Český Kvasilov byl založen v roce 1870 a již další rok byla otevřena škola (kronika Český Kvasilov 1929, 28). Učitele z Čech si musela každá vesnice platit sama. Vlivem rustifikačních opatření na konci devatenáctého století bylo mnoho českých škol uzavřeno nebo zestátněno a začalo se vyučovat v ruštině, později i ukrajinsky.

Poté, co západní Volyň připadla Polsku, se hlavním vyučovacím jazykem stala polština. Na některých školách ale nadále působili čeští učitelé, kteří ovládali jak hlavní vyučovací jazyk, tak také zařadili vyučování češtiny jako vedlejšího předmětu několik hodin týdně. Čeští učitelé se ve vesnici často aktivně podíleli na organizování kulturního života a zakládali a řídili pěvecké sbory či divadelní kroužky (Kronika České Dorohostaje,

18). I přes vlivy cizích jazyků se v českých vesnicích na Volyni podařilo zachovat mluvenou češtinu i u dalších generací, protože čeština zůstala jazykem rodiny. V rodinách se tedy sice mluvilo česky, ale protože čeština byla na školách vyučována jen málo jako vedlejší předmět nebo nebyla vyučována vůbec, gramatiku uměl málokdo. Paní V. ohledně svých znalostí českého jazyka zmínila následující: „My jsme doma mluvili česky, ale psát jsem neuměla, takže já jsem chodila na doučování (*po příchodu do Československa*) asi 2 roky, naučit se češtinu jako psát, číst“ (Inf. 2).

Snahy ruské administrativy o splynutí českého obyvatelstva s místním se nevydařily, jak bylo zmíněno výše v teoretické části práce. Důvodem bylo to, že si Češi na Volyni vytvořili své uzavřené komunity, do kterých nemohly pronikat primitivnější cizí prvky obyvatel, kteří začali českou kulturní a hospodářskou úroveň dohánět až za několik desítek let. Uzavřenost českých komunit dokazuje následující výrok: „Díky vyšší hospodářské a kulturní úrovni si Češi jaksi spontánně, automaticky vytvořili vlastní uzavřenou českou společnost“ (Kronika České Dorohostaje, 23). Na smíšené sňatky Češi nahlíželi jako na ztrátu prestiže, přesto k nim občas docházelo. Jedinec cizí národnosti ale začal v českém prostředí používat český jazyk a tyto sňatky se velmi rychle počestily. Také děti vzešlé z těchto sňatků se považovaly za příslušníky české národnosti (kronika České Dorohostaje, 24; kronika Český Kvasilov 2003, 35).

Díky angažovaným jedincům jako byli čeští učitelé a další, se podařilo udržet jak český jazyk, tak i mnoho českých tradic a zvyklostí. Češi na Volyni také nadále udržovali styky se starou vlastí. Z Čech odebírali české časopisy jako *Vlasta* nebo různé hospodářské časopisy. Objednávali si také české knihy, gramofonové desky nebo modernější zemědělské stroje. Tyto styky s vlastí vedly, společně s uchováním českého jazyka a českého způsobu života po téměř 80 let existence českých vesnic na Volyni, k tomu, že i u dalších generací byl vyvolán pocit vlastenectví a sounáležitosti s českou zemí, kterou ale mnozí z nich viděli až v dospělém věku. Můžeme říci, že pravoslavná víra se stala jedinou společnou charakteristikou českého a ukrajinského obyvatelstva na Volyni.

Volyňští Češi jsou jako hrdí vlastenci české země vyobrazováni i ve výpovědích a kronikách. Autor kroniky Českého Kvasilova z roku 2003 Mikuláš Šereťuk v úvodu píše: „Tato kronika je věnována především památce mé matky, jež mě učila české národní písně, milovat svou vzdálenou vlast, a také dědečkovi Antonínu Jandurovi, zakladateli Kvasilova, který dovedl tak krásně a přesvědčivě vyprávět o své rodné Šumavě. Jemu a jeho synu Josefovi vděčím za sémě zaseté do mé tehdy dětské duše – sémě lásky k vlasti. Jsem vděčen jeho knihám od našich národních buditelů, jež blahodárně formovaly mou národní hrdost a lásku k zemi, kterou jsem tehdy ještě nikdy neviděl, ale již jsem poznával i z vyprávění učitele Vladimíra Tomáše“ (kronika Český Kvasilov, 5).

Tento pocit spřízněnosti se zemí, kterou znali jen z vyprávění starší generace a kterou si do značné míry zidealizovali, zintenzívněl v době druhé světové války, kdy řada volyňských Čechů vstoupila do zahraničních československých armádních sborů, zejména do sboru generála Ludvíka Svobody. Do bojů za osvobození staré vlasti se z řad volyňských Čechů zapojilo nejen mnoho mužů, ale také některé ženy. Za vlast, kterou teprve měli spatřit byli ochotní položit život. Odvody do armády byly stanoveny od 18 let, ale někteří mladší se do ní přesto hlásili a různými způsoby zapírali pravé datum narození. Paní V. vzpomíná na svého otce (viz příloha č. 6), který vstoupil do armády a pozastavuje se nad tím, jak silné bylo vlastenectví těchto vojáků: „V roce 44 v březnu tatínek narukoval na frontu do Svobodovy armády. Mě se třeba teď ptaj ty lidi a proč šli vlastně do války, ty rodiče? No, protože byli vlastenci. Tenkrát se to prostě tak ještě bralo. Šli vlastně umřít třeba. Kdo měl doma třeba starší děti, jako tatínkovo bratr, oni měli tři děti, tak nejstarší dcera a nejmladší syn zůstali doma a ta prostřední dcera Liduška, tu si vzal s sebou strejda (*na frontu*). Takže oni si s sebou brali takhle děti. Bylo to skutečně vlastenectví, dneska se to těžko chápe“ (Inf. 2).

Paní H. ve svých pamětech vzpomíná na svého bratra, který zapřel svůj skutečný věk, aby se dostal do armády: „Měla jsem staršího bratra Antonína (viz příloha č. 8), který se narodil o Silvestra 1925. Těsně před

ukončením gymnasia r. 1942 narukoval se svým otcem do armády jako dobrovolník (v 16 letech). Brzy absolvoval poddůstojnickou školu a asi po roce důstojnickou. Byl velmi čestný a rozhodný. Účastnil se různých důležitých bitev Sokolovo, Dukla, Lipt. Mikuláš. Byl velitelem praporu samopalníků. Později velitelem průzkumné roty. Byl to válečný hrdina, za války byl několikrát raněn a obdržel řadu vysokých vojenských vyznamenání. O život přišel u Liptovského Mikuláše, kde měli průzkumníci zajistit spojkou a zásobování do palebného místa hitlerovských vojsk. Tato akce se zdařila. Byl zatčen vztyčný důstojník, dva vojáci byli zlikvidováni, bohužel našeho Toníka to stálo život, zemřel v únoru 1945“ (psané paměti paní H.K.).

V období druhé světové války z českých vesnic na Volyni odešla většina mužů na frontu. Ve vesnicích zůstali jen staří lidé a ženy s dětmi. Volyňské oblasti se válka dotkla znatelně, protože tudy procházela fronta, jak zmiňuje paní H.: „No, a to šlo pořád přes nás ty fronty. Jsme měli pořád plno vojáků, plný dvory, plný stodoly a aut a tanků a všeho. To bylo hrozný“ (Inf. 4). Válkou byly postiženy zejména ty vesnice, které se nacházely blízko hlavních silnic a železničních uzlů. Paní V. (Inf. 2) vypráví o tom, že se u jejich vesnice České Podhájce nacházel most přes potok, který ústil do řeky Ikvy. Zničení mostů bylo za války strategicky výhodné, protože by tak byl zastaven postup nepřítele. Zmíněný most se stal cílem německých bombardérů. Vyhozené bomby most nezničily, ale naneštěstí srovnaly se zemí tři domy. Dům, ve kterém žila se svou rodinou, byl velice poničen, ale všichni naštěstí vyvázli živí. U Českého Kvasilova se zase nacházel důležitý železniční uzel, takže tudy za války projíždělo mnoho vlaků.

Téměř všichni volyňští Češi žijící ve vesnicích měli velká hospodářství, která dosahovala i padesáti nebo sta hektarů. Po odchodu mužů zůstaly na tato obrovská hospodářství ženy samy a větší děti jim musely pomáhat, jak se dalo. Do vesnic jednou za čas přijeli Němci a obyvatelé museli odevzdat sklizeň a dobytek. Jak válka pokročila, přicházeli Rudoarmějci a také požadovali jídlo a zásoby. Navíc byly vesnice ohrožovány skupinami banderovců nebo jiných loupeživých tlup,

kteřé využívaly chaosu války a snažily si přilepšit. Volyňské ženy v těchto dobách musely zastat jak těžké práce na hospodářství, v domácnosti a péči o děti, tak i plnit odvody zásob pro vojáky a banderovcům vyhovět pod hrozbou smrti.

Paní V. (Inf. 2) i paní H. (Inf. 4) mi každá, kromě rozhovoru, poskytla i své osobní psané paměti, ze kterých pocházejí dvě následující výpovědi popisující jejich vlastní vzpomínky na válečnou dobu, jelikož v této době se obě nacházely ve věku, kdy již vnímaly světě a dění kolem sebe. Na válečnou dobu si paní V. pamatuje takto: „Byla to těžká doba, strašnější než sama fronta. Do vsi, do dvorů i do domů ve dne i v noci vrážely tlupy vyzbrojených lidí, co chtěli, to si sebrali a nesmělo se ani hlesnout, sice hrozila smrt zastřelením, oběšením nebo vhozením do studny. Bylo mnoho obětí, i mezi Čechy. Při tomto všeobecném nebezpečí se muselo usilovně pracovat – sít a sklízet obilí, brambory. Za nesplnění dodávky exekuční komise hrozili velkými tresty – zatýkáním a pokutami. Avšak i při práci na polích hrozilo nebezpečí, protože ozbrojené tlupy byly všude, i v lesích“ (psané paměti paní V.H.). Na válku paní H. vzpomíná následovně: „Když chlapi odešli do armády, ve vsi zůstalo pár starých mužů. Hospodářství vedly ženy. Mě bylo 15 let, musela jsem celé dny orat, sejt, sklízet. Nebylo koho si najmout, vše jsme museli zvládat, odevzdávat daně, obilí, prasata. Dnes se divím, že jsme to vůbec přežili. Navíc nás ohrožovala UPA (ukrajinská povstalecká armáda). Kradli nám dobytek. Museli jsme do lesa nosit jídlo, oblečení, boty, deky. Kdo nesplnil jejich požadavky, toho to stálo život. Viděla jsem za svůj život hodně mrtvých a nespravedlností“ (psané paměti paní H.K.).

Za války si volyňští Češi pomáhali nejen mezi sebou navzájem, ale pomáhali i lidem jiné národnosti. Po napadení Polska Německem odtud prchalo mnoho Židů a obyvatelé některých českých vesnic na Volyni podstoupili obrovské riziko a schovávali u sebe i celé židovské rodiny. V roce 1942 došlo k vyhlazení židovských ghatt v Dubne a Mlýnově (města na Volyni). Při likvidaci se zachránili dva chlapci a jeden z nich měl vážné poranění obličeje po průstřelu. O oba chlapce se staralo několik českých

rodin z obce České Podhájce až do konce okupace. V tom samém roce na podzim bylo ze zajateckého tábora v Lucku propuštěno několik stovek zajatců. Dva z nich, údajně měli ukrajinské jméno, narazili na vesnici České Podhájce. Češi je pohostili a oni jim vyprávěli o nelidských podmínkách v táboře (kronika České Podhájce, 16).

V Českém Kvasilově působila, stejně jako v dalších českých vesnicích na Volyni, ilegální organizace Blaník. Tato skupina kromě jiného zprostředkovávala ilegální pohyb a pobyt pro uprchlé sovětské vojáky, Židy, Poláky a Ukrajince. Členové Blaníku mnoho z nich zachránili tím, že jim našli umístění v českých a někdy i ukrajinských vesnicích. Židovské ghetto se nacházelo i ve městě Rovno a při jeho likvidaci část Židů utekla a mnoho se jich ukrývalo v Kvasilově ve stodolách nebo ve stozích. Obyvatelé Českého Kvasilova měli mnoho přátel v Ukrajinském Kvasilově. Když přišli Němci, mnoho vesnic vysídlili a nastěhovali do nich obyvatele německého původu. Také Ukrajinský Kvasilov byl vystěhován bez náhrady přístřeší pro jeho obyvatele. Dvanáct ukrajinských rodin tehdy ubytovali kvasilovští Češi u sebe (kronika Český Kvasilov 2003, 37-39).

Paní Z. vypráví o tom, jak za války Němci vedli mnoho Židů přes volyňské území a procházeli i přes Český Kvasilov, kde žila její rodina. Matka jí vyprávěla, že k nim do dvora přiběhla jedna Židovka a žadonila o kus chleba výměnou za prsten. Její matka prý vytáhla kus chleba a dala jí ho, i když zde bylo nebezpečí, že to někdo mohl vidět a pak by mohla mít i s celou rodinou potíže. Tuto příhodu na základě vyprávění své matky popisuje následovně: „Všichni chtěli chleba, všichni měli hlad. Tak ta Židovka jí strkala prostě, asi německy mluvila či jak, strkala jí prstýnek jenom aby jim dala jídlo. Tak maminka říkala, honem jsem vytáhla kus chleba, tak ona to šoupla pod tu bundu a (*maminka*) říkala žádný prstýnek od tebe nechci a ona (*Židovka*) stejně, že nám to vemou, stejně nám to vemou. Maminka řekla ne, v žádném případě. Tak ona utekla a víc ji neviděli, pochopitelně. A teď to táhlo, to byly štrůdly strašnejch lidí no a pak říkali, že je nahnali do vápenný hory (*u Kvasilova, těží se tam vápno*) a že je tam všechny postříleli, že kolik dní se to tam hejballo. To víš některý

jenom postřelili. A teď se tam prý v té části hory nesmí dolovat, protože tam jsou ty mrtvý. Tam byly hrůzostrašný věci, co se tam dělo“ (Inf. 5).

Také v Českých Dorohostajích a přilehlých vesnicích u sebe české rodiny přechovávaly Židy, i s tím rizikem, že zjištění této skutečnosti je mohlo stát život. V obci Libánovka se u invalidy Vladimíra Kouta schovávala židovská dívka, která se za něj po okupaci z vděčnosti za záchranu života vdala a do konce jeho života se o něj starala. Jistá paní Bohatá, jež také žila v obci Libánovka, se ujala malého židovského děvčátka, vychovala ji jako vlastní dceru a poté si ji jako takovou odvezla do Čech (kronika České Dorohostaje, 48).

5.2 Heterostereotypy rekonstruované na základě rozboru pramenů

Heterostereotyp je druhý typ etnického stereotypu, který společně s autostereotypem vytváří obraz kategorií My a Oni. Heterostereotyp vyjadřuje to, jak my vidíme a vnímáme ostatní, tedy ty druhé. V této části představím to, jak volyňští Češi nahlíželi na příslušníky jiných národů, se kterými byli ve styku i v každodenním životě a jakého charakteru byly vztahy mezi nimi.

5.2.1 Ukrajinci

V počátcích Češi na Volyni žili velice skromně, ale svou pracovitostí a moderními znalostmi z oblasti hospodaření si velice rychle vybudovali prosperující hospodářství. Ovšem zejména zaostalí Ukrajinci na ně zpočátku pohlíželi s nedůvěrou a jejich bohaté výnosy z půdy považovali za česká kouzla, čáry. Poté se ale pomalu začali pod českým vlivem zbavovat staletých pověr, předsudků, víry v čáry a nadpřirozené bytosti. Autor kroniky Českých Dorohostají v následujícím výroku vyzdvihuje kladný vliv Čechů na ukrajinské obyvatelstvo: „Za pětáctyřicet let společného života, do první světové války, prodělali daleko větší vzestup a pokrok než dříve za celá staletí, kdy tomu bránily neustálé turecké a tatarské nájezdy a kozácké bouře“ (kronika České Dorohostaje, 20) a shrnuje vztahy mezi Čechy a Ukrajinci následovně: „Vzájemné styky byly

většinou korektní, přesto že Češi zprvu pohlíželi na Ukrajince a jejich kulturní a hospodářskou úroveň s jakýmsi přirozeným pocitem nadřazenosti“ (kronika České Dorohostaje, 20).

Paní V. popisuje životní úroveň Ukrajinců v době příchodu Čechů na Volyň takto: „A ty Ukrajinci se divili, jaký novoty tam přinášej ty Češi a tak dále. Ty Ukrajinci tam žili úplně prostě jak kdyby byli v nějakém otroctví ještě“ (Inf. 2). Ukrajinci ale zanedlouho ukázali, že jsou schopnými žáky učit se novým věcem. Od Čechů přejali železný pluh a brány a také hnojení chlévskou mrvou, přičemž k této praktice byli zpočátku velice nedůvěřiví a skeptičtí a Čechy považovali za blázny. Ukrajinci ze stájí hnůj nevyváželi a teprve až když se zvířata pomalu dotýkala hřbety stropu, stáj rozebrali, znovu postavili na jiném místě a hnůj nechali ležet tam, kde byl. Jeden z Čechů spatřil, že se soused Ukrajinec chystá na přestavbu stáje a nabídl se, že mu hnůj vyveze. Jak byl Ukrajinec překvapen, když hnůj vyvezl na své vlastní pole. Pomyslel si, vždyť mu budou brambory a mouka zapáchat. Když mu potom Čech přišel za hnůj zaplatit, tehdy ho považoval za opravdového blázna: „Tolik ses s hovnem nadřel a ještě chceš za něj zaplatit? Řekni mi raději, kolik jsem ti dlužen za to, že jsi mi ušetřil přestavbu stáje?“ (kronika České Dorohostaje, 14). Nakonec Ukrajinci pochopili, že hnojit chlévskou mrvou je výhodnější než úhoření půdy a hnůj pak Čechům už neprodali ani za peníze.

Náhlovský v kronice Českého Kvasilova z roku 1929 popisuje tzv. Novodvorskou bitvu v roce 1873. Po založení Českého Kvasilova měli ukrajinští starousedlíci pocit, že se nově příchozí musí podrobit jejich zvyku sekát trávu na loukách jen jednou za rok a jinak nechat dobytek, ať všechnu trávu spase. To, že by se Češi měli tomuto podříditi dávali najevo tím, že svůj dobytek pouštěli pást i na česká pole. Nejvzdálenější česká pole byla od ukrajinských oddělena jen malým příkopem a toho Ukrajinci využívali a nechávali na českém pást jak dobytek, tak i koně. V neděli svatodušní seděli Češi v hostinci a po chvíli si řekli, že půjdou zkontrolovat „zadní pole“. Když tam přišli, uviděli tábor, kde si okolo ohňů hovělo asi 50 „mužiků“ zatímco jejich koně se pásli v českém obilí. Začali

nejbližší koně odvádět do vesnice, ale muži si jich všimli a dva Čechy zajali. Zbylí Češi utíkali do hostince a zburcovali ostatní na záchranu dvou kamarádů. Čechů bylo asi 25, nejprve osvobodili dva nešťastníky a poté se bili s mužiky. Po necelé hodině začali potlučení muži ustupovat. Naštěstí nebyl nikdo zabit a těžce zraněn byl jeden Ukrajince, který ale za nějakou dobu Čechům odpustil. Na druhý den si šli Ukrajinci stěžovat do města Rovna a na večer přijel do Kvasilova vyšetřovatel. Češi udělali chybu, že nešli žalovat jako první, tím částečně přiznávali svou vinu. Soud se táhl šest let a výsledkem byly tresty vězení v rozsahu 14 dní až 3 měsíce pro Čechy (kronika Český Kvasilov 1929, 17-19). Po tomto incidentu se však vztahy začaly zlepšovat a Ukrajinci se začali od Čechů učit novým věcem a vzájemně si vypomáhali s osivem, sadbou nebo křížením dobytka z dobrých chovů (kronika Český Kvasilov 2003, 12). Také Náhlovský v kronice Českého Kvasilova zmiňuje, že „styky a poměr kvasilovských k okolnímu obyvatelstvu jsou ty nejlepší, jak ostatně i všech našich obcí“. Prvotní nepřátelství „domácích“ k Čechům, kteří jim prý přišli ujídat chléb, vystřídal pocit vážnosti k lidem vyšší kulturní úrovně, od nichž se může ukrajinské obyvatelstvo učit a najde u nich možnost stálého výdělků (kronika Český Kvasilov 1929, 30).

Přátelské vztahy mezi Čechy z vesnice České Podhájce a Ukrajinci ze sousední vesnice byly ihned na začátku podpořeny tím, že se česká tříčlenná delegace vydala pozdravit ukrajinského starostu hned na druhý den po usazení se na novém území. Češi viděli, že Ukrajinci žijí velice skromně. Živili se rybolovem a seli len, ze kterého si na tkalcovském stavu vyráběli plátno na oblečení. Češi pochopili, že se místní snaží být soběstační a jsou velmi dobrosrdeční. Když zde Češi slavili své první Vánoce, na štědrovečerním stole nechyběly opečené ryby, které jim dobří ukrajinští sousedé přinesli (kronika České Podhájce, 5).

Ukrajinci z pohledu Čechů měli „zlozvyk“ a to ten, že rodiče veškerou půdu a majetek rozdělávali mezi všechny potomky. Češi toto nedělali. Celé hospodářství většinou zdědil prvorozený potomek. Aby i ostatní potomci měli kde hospodařit, rodiče přikupovali pozemky, na kterých stavěli nová

hospodářství. Jednotlivá česká hospodářství tak byla rozsáhlá, zatímco hospodářství Ukrajinců byla po dělení mezi všechny potomky rozkouskovaná na mnoho malých políček a některá pak měla jen pár metrů na šířku. Proto se mnoho Ukrajinců nechalo najímat na práci u Čechů. Čech, který si pořídil moderní stroj na práci, kterou jinak vykonávali najatí Ukrajinci, byl považován za asociála, který jim nedopřeje výtěžku (kronika České Dorohostaje, 36). Nejlepší vztahy měli mezi sebou Češi a Ukrajinci z vesnic, které spolu bezprostředně sousedily. Ukrajinci si také brali Čechy za kmotry pro své děti. Věděli totiž, že pokud se přihodí nějaké neštěstí, bude u Čechů o jejich potomky dobře postaráno (Inf. 5).

Paní H. (Inf. 4) vypráví, že ročně najímali tři pracovníky – Ukrajince, na pomoc v hospodářství a že byli velmi pracovití. Její rodina těmto ukrajinským pomocníkům pak také pomáhala zařídit svatbu, jak zmiňuje v následujícím úryvku: „Od nás se vydaly celý rodiny. Nejdřív byla ta Chavroňka, ta se vdala od nás. Vždycky jsme jim vystrojili svatbu. Pak byla Nádka, ta se zase vydala od nás. No a potom Petr, ten se dostal do zajetí Němcům, on taky narukoval a ona ho vysvobodila ta jedna, někde v Rusku to bylo ještě. Chodila za nim, a to, tak si ji přivez potom. No tak jsme jim pomohli udělat chalupu. No, my jsme vycházeli s nima dobře. Některý opravdu byli hodný.“ Pan J. a paní Z. pocházejí z Českého Kvasilova. Pan J. se o Ukrajincích ve svém vyprávění zmiňuje takto: „Bylo tam pár ukrajinských rodin (v Českém Kvasilově), to soužití bylo naprosto v pořádku, to byli úplně normální lidi“ (Inf. 2). Paní Z. soužití Čechů s Ukrajinci v Kvasilově popisuje následovně: „Soužití tam opravdu bylo dobrý. Tam ty Ukrajince ty Češi měli rádi, protože oni zaprvé se při nich přižívali, zaměstnávali je vid'. Maminka říkala, že právě pěstovali chmel, pěstovali tam ovoce a že normálně Ukrajinky přišly a na podzim, když se posbíralo to ovoce, tak ony to všechno vzaly a na trhu prodaly. No, takže vlastně tyhle ty starosti všechny, vlastně si nechali jen to, co potřebovali. Ještě babička naše tady v Rakovníku, ta se dožila bezmála 90 let, tak si psala se svou kamarádkou Ukrajinkou. To byli doslova Češi, oni se naučili česky a tatínkova rodina, ta měla hodně hektarů, tak ty měli svého

Ukrajince jako správce“. Dále dodává, že když už se vědělo o tom, že budou Češi odjíždět do Československa Ukrajinci si zamlouvali jejich domy (viz příloha č. 3) a hospodářství: „Maminka říkala, že když odjížděli, že hrozně brečely ty rodiny (*ukrajinské*). I když byly rádi, že dostali ten majetek, okamžitě už si předem tu chaloupku předali navzájem“ (Inf. 5).

Vztahy byly narušeny propuknutím druhé světové války, kdy mnoho Ukrajinců vstoupilo do UPA. Paní V. (Inf. 2) vypráví, že přes den si k nim soused Ukrajinec přišel půjčit bránu, ale večer přišel jako banderovec a „objednával“ si jídlo a věci. Většinou požadovali chleba, vodku a nějaké oblečení. Také vypráví, jak jednou na dvoře porazili prase na maso a poté ho uskladnili ve sklepě. V noci slyšeli projíždět nákladní auto a ráno prase ve sklepě nebylo. Banderovci zahlédli, že je zabijačka a v noci přijeli krást. Paní Z. na základě vyprávění své prababičky mluví o banderovcích následovně: „Babička tatínkova, ta zase vyprávěla o těch benderech. To byla vlastně taková cháska, dneska tomu pořádně nikdo nerozumí. Jednou byli u Němců vid', jednou to byli jako nacionalisti Ukrajinci. Byla to havěť, která si dělala, co chtěla. A hlavně koukali přežít no. Vládli sami sobě, přepadávali lidi, protože potřebovali jídlo, pití, vodku a tohleto a okrádali“ (Inf. 5). O krutosti banderovců vypráví i paní H.: „Ale oni banderovci i ty svoje lidi, když něco vyzradili... Jako k nám chodila nějaká Várka, to byla taková starší pani už. No a ta vždycky ráda kecala o těch banderovcích a to. A já jsem jednou šla objednávat tu bábu, jak k nám chodila, a ona visela v lese. Oběsili ji, protože vyzradila něco“ (Inf. 4).

5.2.2 Židé

Po příchodu na Volyň si často Češi museli půjčovat peníze od židovských lichvářů. Jak již bylo řečeno, téměř všechny své peníze vložili do nákupu půdy a příliš peněz jim nezbylo pro pořízení potřebného vybavení. Mrtvý inventář jako stroje nebo nářadí si postupně sami vyrobili, ale horší to bylo se živým inventářem – koně, dobytek a další hospodářská zvířata. Na jeho koupi si tedy většinou půjčovali a Židé toho patřičně využívali či spíše zneužívali a diktovali si velmi vysoké úroky, 20 až 50

procent ročně. Situace se zlepšila až když někteří Češi začali pěstovat chmel. Získali za něj hotové peníze, které pak půjčovali českým sousedům za rozumný úrok 8 až 10 procent ročně a ti pak nemuseli hledat nevýhodnou půjčku u Židů (kronika České Dorohostaje, 12).

Ve vyprávění informátorů jsou Židé vyobrazováni jako obchodníci, „kšeftaři“: „Maminka vždycky říkala, když bylo za Polska, to bylo dobře, protože bylo všechno k dostání. Poláci to byli hlavně Židi a Židi sehnali prostě bůhví odkad, ale přivezli všecko. Takže si koupila všecko“ (Inf. 5). Také paní H. Židy popisuje jako obchodníky, se kterými Češi navazovali obchodní styky: „Židi za Poláků měli všechn kšeft. Židi ve městech, všecky krámy a všechno a vykupovali od nás dobytek a všechno. Ovoce, obilí, všechno. Se krmily prasata, všechno se krmilo, aby se to mohlo prodat a zaplatit těm lidem (*zaměstnancům*), že jo, a aby šlo to hospodářství a pořád se stavělo. Nejdřív se pořád krmilo, dobytek, prodávaly se prasata, aby se kupovala pole, že jo. No, a pak se to nechalo a nedali za to ani korunu, sebrali to Rusáci“ (Inf. 4).

Židé často vedli obchody se smíšeným zbožím. V české vesnici Libánovka takový obchod Židé zpočátku vedli, ale obyvatelé se od nich nechtěli nechat odírat, a tak založili vlastní „kooperativu“ – konzumní družstvo (kronika České Dorohostaje, 19). S konzumním družstvem a družstevní mlékárnou měli krajané dobré zkušenosti, a tak se v roce 1936 Češi z Moskovštiny, Dorohostají, Máslenky spolu s ukrajinskými a polskými rolníky rozhodli založit a postavit družstevní mlýn. Mlýny v té době pobíraly za mletí „měřičné“ v naturáliích, což bylo přibližně 15 kilogramů z metráku obilí. Nastala ovšem krize a ceny obilí a mlýnských výrobků klesly a družstvo se rozhodlo prodat mlýn v dražbě. Motor koupila jakási polská hraběnka, ostatní vybavení zakoupila skupina Židů a ti velice ochotně obstarali jeřáb pro demontáž mlýna. Hned jak družstevní mlýn zastavil mletí, okolní židovské mlýny zvýšily „měřičné“ na 20 kilogramů z metráku. Tato židovská drzost Čechy roznítla a vydali se k zástupci firmy. Byl to Němec Schott, který uměl dobře rusky a prosili ho, aby zastavil demontáž mlýna. Ani jemu se židovská drzost nelíbila, a tak souhlasil. Češi

ale ještě ten den museli zaplatit 20 000 polských zlotých. Byla to na tu dobu velká částka, ale učinili tak, protože je zvýšení „měřičného“ Židy velice rozzlobilo. Židé se s tím nechtěli smířit, prý že už mají podepsanou smlouvu. Schott však nedal jinak, než že od smlouvy bude ustoupeno. Mlýn tedy zůstal v držení rolnického družstva (kronika České Dorohostaje, 37).

5.2.3 Česko-polské vztahy

Po první světové válce byl obnoven válkou narušený život českých krajanů a ustavení samotného Československa v nich probudilo národní hrdost. V roce 1921 byl podepsán řížský mír a západní Volyň připadla pod správu Polska. Od té doby se česko-polské vztahy vyvíjeli v přátelském duchu. V roce 1928 byl dokonce český krajan Vladimír Meduna z Mirohoště zvolen poslancem varšavského parlamentu. Dobré vztahy narušila změna v polských vládnoucích kruzích v roce 1935, kdy zemřel maršál Józef Piłsudski. Po jeho smrti se k moci dostali aktivní jedinci z tábora národního sjednocení a sice to byli Adam Koc, Walery Slawek a neblaze proslulý ministr zahraničí Józef Beck (kronika České Dorohostaje, 34, 38).

Beckovská reakce zahájila kampaň proti Československu a zejména se vyhrazovala proti jeho spojenecké smlouvě se Sovětským svazem. Čeští krajané začali pociťovat tlak ze strany polských úřadů, které se je snažily přimět přestoupit zpět na katolickou víru, ale Češi dokázali tomuto tlaku odolat. Obzvláště nepříjemný byl pro Čechy na západní Volyni rok 1938, kdy se Polsko spojilo s fašistickým Německem. Polská vláda vedla rozsáhlou protičeskou propagandu a ve velkých polských městech se proti Čechům konaly demonstrace studentů a lůzy. Lůza vytloukala okna českých škol a výlohy českých obchodů. Češi se ale v mnoha případech dokázali bránit. Na Máslence polský obchodník vykřikoval „Pepiki, brzy odtud potáhnete s ranečky do Prahi“. Jeho český soused, ač to neměl zapotřebí, otevřel hned vedle nový obchod a Polák zkrachoval, protože k němu Češi přestali chodit nakupovat (kronika České Dorohostaje, 38-39).

Krajané věděli, že po Československu je na řadě Polsko, ale polští papaláši zaslepení svou velikostí to neviděli. Procitli, až když byl zřízen protektorát a tehdy pochopili, že Polsko je na řadě. Vztah polských úřadů k Čechům se opět změnil k lepšímu. Když bylo Polsko 1. září 1939 napadeno Německem, české vesnice se zaplnily uprchlíky z Pomořanska, Krakova a Varšavy. Příslušníci polských ministerstev a úřadů hledali ubytování zejména u Čechů, kterým důvěřovali. Češi zapomněli na nedávná příkoří a snažili se jim co nejvíce pomoci: „U Lhotských (*osada Nová Ves*) se ubytoval jeden z redaktorů krakovského „Ilustrovaného Kuriera“, smutně proslulého proněmeckou a protičeskou propagandou v roce 1938. Hořce litoval své minulé protičeské činnosti“ (kronika České Dorohostaje, 40-41).

5.3 Holoveň Česká – vesnice na východní Volyni⁸

Českým zvykem bylo předat celé rodinné hospodářství jen jednomu potomkovi, obvykle tomu nejstaršímu. Poté, co se volyňským Čechům začalo ekonomicky dařit, našetřili nějaké finance a kupovali další pozemky, aby si na nich mohly dospívající děti vybudovat svá hospodářství. Postupně se na západě Volyně, kde se nacházely oblasti s největší koncentrací českých krajanů, začalo množství dostupné půdy tenčít a byla čím dál dražší. Někteří se proto rozhodli pro koupi půdy dále na východ, kde jí byl k dispozici dostatek. A právě takto vznikla vesnice Holoveň Česká. Založili ji v roce 1904 Češi druhé a třetí generace z různých českých vesnic. Výhodou bylo, že již měli praktické zkušenosti s budováním nového domova a také byli při zakládání nové vesnice zabezpečeni na rozdíl od svých rodičů, kteří si z Čech přinesli jen málo ze svého majetku. I tak je ale čekala velká dřina a námaha, jelikož museli opět vymýtit lesy.

Zanedlouho se jim dařilo velice dobře a nová hospodářství jen vzkvétala. Do jejich poklidného života ale vstoupil moment, který jejich život

---

⁸ Veškerý popis života ve vesnici Holoveň Česká v této podkapitole pochází z knihy *Žili jsme na sovětské Volyni – Holoveň Česká*, která zároveň slouží jako kronika této obce.

dočista změnil. Jak bylo zmíněno výše, psal se rok 1921 a mezi Polskem a Sovětským svazem byl uzavřen mír. Volyňská oblast byla rozdělena na západní a východní a Holoveň Česká se ocitla na východní straně, kde začali vládnout Sověti. Po roce 1921 se mohli ještě v relativním klidu věnovat svým hospodářstvím, to se ale změnilo v roce 1929, kdy na venkov vtrhla kolektivizace. V roce 1933 pak přišla první vlna zatýkání a likvidace „kulaků – nepřátel lidu“. Mnoho Čechů bylo označeno jako kulaci, a to jen proto, že svou pracovitostí a pílí dokázali vybudovat bohatá hospodářství. Tím se stali trnem v oku sovětským funkcionářům. Vytipovaným rolníkům – kulakům byl zabaven veškerý majetek a někteří byli pro jistotu vysídleni mimo obec, daleko od domova anebo byli posláni pracovat až na Sibiř, odkud se jich vrátilo jen málo. Společně s kolektivizací začal být na venkově prosazován socialismus a v roce 1937 pak přišla druhá vlna zatýkání.

Autor kroniky Holovně České v následujícím úryvku popisuje logiku, kterou se řídili sovětské úředníky: „Proč by každý vařil doma a utrácel čas? Zařídíme společnou jídelnu. Proč by se měla každá máma starat o své děti celý den? Zřídíme jesle a školky, kde se o děti budou starat kvalifikované odbornice. A my, pracující, věnujeme veškerý čas k budování socialismu a svůj mimopracovní volný čas využijeme při provozování zábavy ve vybudovaných klubech“ (kronika Holovně Česká, 17). Kde ovšem na zřízení těchto prostorů získat prostředky? Řešení tohoto problému bylo snadné. My, sovětské úředníky, potřebujeme mít kanceláře ze kterých bychom mohli řídit kolchozy. Kdo z vesnice má dům, ve kterém by se nám líbilo tyto kanceláře zřídit? Třeba tento dům. Jeho majitele prohlásíme za nepřítele lidu, vystěhujeme ho, majetek zabavíme a budeme mít kanceláře. Takto si Sověti počínali vždy, když si zámýšleli zřídit nějaké společné prostory jako byly jídelny, kluby, školky nebo kanceláře. Neexistovaly a ani nemusely existovat žádné důkazy, lidé se neměli komu odvolat.

V první polovině třicátých let se začalo budovat jádro kolchozního hospodářství. Na obrovském dvoře byla zřízena konírna, kravín a chladárna mléka. Postupně přibývaly stáje pro další zvířata a velké stodoly pro

uskladnění sklizně. S výstavbou kolchozního hospodářství byly postupně bourány hospodářské budovy soukromníků a materiál z těchto rozbouřených budov byl použit na výstavbu kolchozních objektů. Byly také likvidovány soukromé chmelnice a zakládány nové. Na sklizeň ovoce a česání chmele přicházeli brigádníci z okolních ukrajinských vesnic, kteří se na Češích rádi přizívali. Češi, dříve hrdí, teď pokorně chodili každý den pracovat do kolchozu. Za práci jim připisovali tzv. „trudony“, na které dostali zálohu a poté vyúčtování. Odměna byla vyplácena v naturáliích, někdy v hotovosti. Hotovost to ovšem byla tak nepatrná, že nestačila ani na nákup běžných nejn nutnějších věcí do domácnosti (sirky, sůl, cukr, petrolej). Češi měli za svými domy ovocné stromy, které byly hlídány, ale nijak striktně. Měli tak občas příležitost si nějaké ovoce natrhat a v neděli odvést prodat do města na trh.

Válečná léta přinesla další těžkosti a trápení. Německá okupace, banderovské řádění a řádění různých band, to vše stmelilo obyvatele obce a stíraly se tak i národnostní a kulturní rozdíly. Docházelo k hlubšímu sblížování a k uzavírání smíšených sňatků. Autor kroniky Holovně České popisuje vztah mezi Čechy a obyvateli jiné národnosti takto: „Soužití Čechů a nečeských obyvatel v běžném životě nebylo problematické. Spolu pracovali, bavili se, vzájemně si poskytovali sousedskou pomoc. Ale ve volném čase žila každá komunita vlastním životem. Válečná léta paradoxně přispívala k většímu sblížování“ (kronika Holoveň Česká, 53).

V době německé okupace byli bývalí sovětsí funkcionáři pronásledováni a likvidováni. Aby je Němci nechytli, museli být obzvláště obezřetní a pohybovali se zejména v noci a vyhledávali bezpečí u vesničanů. Je jen ke cti obyvatel obce, že se rozhodli jim pomoci a neudat je Němcům nebo banderovcům, i když tito lidé napáchali, zejména ve třicátých letech, mnoho nespravedlnosti na nevinných lidech. V kolchozech se v době německé okupace pokračovalo v práci jen s tím rozdílem, že na práci nedohlížel Sovět, ale Němec a sklizeň a výrobky byly odváděny Němcům na frontu. Paradoxem je, že „díky“ německé okupaci se do domů mohly vrátit vyhnané rodiny, tedy spíše jen ženy s dětmi. Muži byli odveleni

do Rudé armády. Ze zabavených domů Sověti utekli před Němci a původní majitelé se do nich postupně vraceli, bohužel ne na dlouho. Když Němci začali ustupovat a situace vypadala tak, že Sovětský svaz válku vyhraje, mnoho jich uteklo na západ z obav, že se bude opakovat perzekuce ze strany Sovětů. Vysvobozením ze strachu pro ně byla až reemigrace v roce 1947 do Československa.

5.4 Začleňování volyňských Čechů do československé společnosti

Jak bylo zmíněno výše, volyňští Češi udržovali styky se starou vlastí. Byly to styky většinou nepřímé, v podobě odebírání českých časopisů, knih nebo gramofonových desek. Díky těmto nepřímým stykům si českou zem mnoho z nich zidealizovalo a vše české pro ně bylo to nejlepší. Když v rámci reemigrace přicházeli do válkou poznamenaného Československa, u některých tento návrat zničil zidealizované představy, což vedlo k hořkosti a zklamání (kronika České Dorohostaje, 40). Nezbyvalo jim ale nic jiného, než se přizpůsobit a pokusit se splynout s československou společností: „Jak byli zvyklí, hned se zapojili do práce. Obnovovali hospodářství a tím nejvíce prospěli osvobozenému Československu“ (kronika Český Kvasilov 2003, 45).

Špatnou hospodářskou situaci v poválečném Československu zmiňuje ve svém vyprávění i paní Z.: „A byla tam hrozně dobrá úroda (*na Volyni*). Přišli sem do Čech v sedmačtyřicátým a tady byla hrozná neúroda. A teď na tom Žatecku, tam je jíl, těžká zem. Takže se nadřeli hrozně a sucho přišlo a ono to popuká ta zem a oni z toho byli šílení. Spousta lidí zemřelo, prostě se nemohli sžít s tím. Těšili se, že jdou domu vid', do Čech, no ale tady to bylo prostě o něčem jiným“ (Inf. 5). Jiní se s touto skutečností dokázali vypořádat, protože i tak pro ně byl život v Československu v porovnání s tím na Ukrajině lepší: „No, představovala si (*maminka*) opravdu, že to bude opravdu lepší život, než byl na Ukrajině, taky že dá se říct, že byl. My jako děti, když já si pamatuju ze svého zážitku, když nás otec přivez a otočil vypínačem a rozsvítilo se světlo, to byl prostě nepopsatelný zážitek. Pustil rádio, rádio hrálo. No to bylo prostě něco. No,

někteří se s tím uměli vyrovnat, někteří se nevyrovnali s tím, to záleželo na povaze toho člověka“ (Inf. 1).

Díky tomu, že byla uchována mluvená čeština i u dalších generací, neměli volyňští Češi z hlediska jazykového téměř žádné problémy se zařazením do české společnosti. Český se mluvilo ve všech volyňských rodinách, a starší generace uměly i ukrajinsky, polsky nebo rusky. Starší děti, které již na Volyni začaly chodit do školy, musely v Čechách navštěvovat doučování a naučit se českou gramatiku a česky číst a psát, aby mohly být ve škole řádně klasifikovány. Paní V. (Inf. 3) vypráví, že když šla spolu s dalšími volyňskými dětmi zde v Čechách poprvé do školy, pan učitel se bál, že budou mluvit jen rusky, když přišly z Ruska. Byl překvapený, že všechny děti z Volyně mluvily česky.

Starší generace často do svého projevu prolínala i různá ukrajinská, polská nebo ruská slova: „Přízvuk neměla (*maminka*), ale měli prostě takový svoje výrazy, přejatý z ukrajinštiny a někdy je používali, ale co se týče přízvuku, vůbec ne (Inf. 1). Nesprávná výslovnost nebo komolení některých českých slov se ale mohly stát terčem posměchu ze strany majoritních Čechů, jak zmiňuje paní Z. v následujícím úryvku: „Maminka chodila do polský školy, ale učila se česky. To si platily ty rodiny, zaplatily si českýho učitele. Jenže ten přišel třeba z Valašska, druhej přišel támhle od Českéjch Budějovic. Každěj měl nějaký nářečí a teď ty slova různě komolili a pak když přišli do Čech, tak oni se jim vysmívali. No, a takže u Krkonoš se třeba říká do sednice a naši říkali do seknice a tady Češi prostě co je seknice, se vysmívali. A tyhle lidi vlastně byli cizinci ve svý zemi“ (Inf. 5).

Jak již bylo řečeno, volyňští Češi byli usazováni zejména v pohraničí ve vesnicích, ze kterých byli vysídleni Němci. Některé pohraniční vesnice byly obydleny jen německým obyvatelstvem, takže zůstaly po jejich odsunu prázdné. Volyňští Češi byli po příchodu do Československa v těchto vesnicích usazeni, takže se z těchto vesnic stala místa s převážně volyňským osídlením. Tito obyvatelé se mezi sebou často znali již

z Volyně. V jiných vybydlených vesnicích si část usedlostí zabrali Češi z různých koutů Československa, kteří takto využili šance získat stavení, někdy i s menším hospodářstvím, za malou cenu. Navíc Němci si s sebou mohli vzít jen to nejnútnejší, takže veškeré vybavení domu zde zůstalo. V roce 1947 byli i do těchto vesnic dosazeny některé volyňské rodiny. Otec paní Z. (Inf. 5) byl za války raněn a usedlost mu byla přidělena až později poté, co se plně zotavil. Zbyla na něj přes sto let stará usedlost v Želči, kde si okolní usedlosti zabrali Češi z vnitrozemí.

Vznikly tak vesnice s osídlením složeným téměř jen z volyňských Čechů. Jiné vesnice byly volyňskými Čechy obsazeny jen z části a zbytek usedlostí v těchto vesnicích si zabrali Češi z vnitrozemí. Byli to často lidé, kteří pracovali ve službách a chtěli si v majetkovém ohledu polepšit: „V těch Liběšicích, co byl strejda, tak tam byli vlastně skoro všichni z Volyně. A já myslím, že tam prakticky skoro nikdo jiný nebyl. Kdežto můj táta, ten se dostal do tý Želče a my jsme tam byli třeba z týchle vesnice (*Český Kvasilov*) jediný. Bylo tam všeho všudy asi jenom pět rodin volyňských Čechů a ty byly třeba z Hlinska. Ty navzájem se neznaly vůbec. No a tam teda byli hrozně zlý lidi. Protože říkám, tam to obsadili hlavně Louňáci, to byli samý služky a kočí a ty menší stavení co tam byly, ty obsadila tahleta havěť, se dá říct. Takže to byli lidi nízký úrovně. To nebyli dobrý lidi. Byli tam i dobrý lidi, nemůžu říct, ale oni totiž strašně záviděli těm Volyňákům. Protože třeba moje maminka byla zaprvé jedináček, zadruhý ráda se hezky oblékala, byla mladounká, hezká a všechno uměla. Kdežto tohle byly trdla“ (Inf. 5).

Otec paní V. se na Volyni živil jako mlynář a její rodina vlastnila mlýn (viz příloha č. 1 a 2). Zúčastnil se osvobození Československa v řadách Svobodovy armády a po skončení války se rozhodl zůstat v Československu a zakoupil mlýn v Podbořanech (viz příloha č. 4). Paní V. ve vyprávění také zmiňuje, že do pohraničních lokalit, jako jsou Podbořany, nebyli dosazováni jen volyňští Češi, ale domy si zabírali i zmínění Češi z vnitrozemí, kterým se prý říkalo zlatokopové: „Ty Podbořany, to pohraničí, tam nebyli jen ty Češi z Volyně. Tam prostě přišli i Moraváci a já

nevím, jiný rodiny, jenže to byli takový, jak oni potom říkali, zlatokopové“ (Inf. 2). Volyňští Češi vyznávali pravoslavnou víru i po reemigraci v Československu a v Podbořanech byl v roce 1950 vysvěcen pravoslavný kostel, který mohli navštěvovat (viz příloha č. 5).

Volyňští Češi, zejména ti z východní Volyně, poznali na vlastní kůži život ovlivněný socialismem a kolektivizací a věděli, co jsou kolchozy zač. I na západní Volyni se zejména po válce ustavovaly tzv. sovchozy. Volyňští Češi tedy věděli co do života přináší socialismus a komunitní hospodářství a komunistickou stranou proto byli považováni za hrozbu, jak zmiňuje ve svém vyprávění paní Z.: „A když jsme přišli sem zpátky do Čech, tak věděli, že jsme vlastně nepřátelé, protože věděli, že to prostě nefunguje. Takže když se přišlo sem, tak Volyňáci, prostě to byli vlastně nepřátelé komunistický strany. Já si jako dítě pamatuju, jak k nám lítaly furt nějaký komise a kde co mohly ti vzít. Prostě můžeš chcípnout hlady, ale musíš prostě dodávky dodat. My jsme tak nějak přežívali, některý rodiny žily v hrozný bídě, to si nedokážeš představit. Ty začátky v těch padesátejk letech, a to já pamatuju, no a ti říkám, u nás byl každou chvíli a prostě musíš do družstva. Tak nejdřív tam vstoupili (*rodíče*), ale pak zjistili, že se neuživíme vůbec, protože lidi tam sice svezli dobytek, ale nechodili do práce. Takže máma dělala od rána do večera, doslova dělala jak mezek, aby vydělala tři koruny padesát.“ (Inf. 5)

Volyňští Češi varovali své české sousedy před tím, co se odehrávalo na ruském venkově, nikdo je ale nebral vážně, protože Sovětský svaz pro ně byl osvoboditel. Pan J. si pamatuje, že jejich noví čeští sousedé ve vesnici Kluček měli v okně velký obraz Stalina. Volyňáci jim prý říkali: „počkejte, on vám jednou ukáže“ a oni na to: „no jó, vy toho víte“, jenže pak došlo na jejich varování. Jeho otec občas chodil po práci do hospody, kde se bavil s ostatními Volyňáky o tom, co vše zažili na frontě. Místní na ně prý trochu nevraživě koukali, protože si mysleli, že si o sobě hodně myslí, když se „vydávají“ za hrdiny. Někdy na ně ironicky utrousili: „no jo, vy jste ti hrdinové“ a jejich varování před Sovětským svazem nebrali vážně, jak zmiňuje pan J. v následujícím úryvku: „Oni ty místní jako varovali před

Sovětským svazem a vůbec před těma kolchozama, co tam byly, před kterejma oni vlastně utíkali. No, těm místním se to nelíbilo, protože oni tenkrát žili v domnění, že Sovětskej svaz je osvobodil, tudíž že proti němu nemaj žádný výhrady. Ale nakonec to dopadlo tak, že v roce 48, po vítěznym únoru, se začalo říkat a tvrdit, že prostě se začnou zakládat jednotný zemědělský družstva. Načež v roce 1950 nakonec před čím utíkali, dá se říct z toho Sovětskýho svazu, tak je tady v Česku dohonilo“ (Inf. 1).

6 ZÁVĚR

V teoretické části práce jsem nastínila teoretické pozadí a přístupy ke studiu etnicity a migrace. Tato témata jsou velice obsáhlá a stručně je představit tak, aby byly vyzdvihnuty a dostatečně vysvětleny všechny důležité body, bylo obtížnější. Myslím si ale, že jsem na několika stranách dokázala vysvětlit vše, co je pro seznámení s těmito koncepty potřebné. Dějiny volyňských Čechů bylo nutné zařadit pro seznámení s touto českou minoritou v zahraničí. Na rozsahu mého zpracování těchto dějin se jistě podepsal můj osobní vztah k tomuto tématu a také to, že osudy „Volyňáků“ jsou (alespoň dle mého názoru) nesmírně zajímavé.

V empirické části jsem nastínila autostereotyp volyňských Čechů, tedy obraz, který chovají sami o sobě. Zmínila jsem, že obecně bývají autostereotypy kladné, a to se potvrdilo i v případě volyňských Čechů. Následující adjektiva lze tedy použít pro vykreslení jejich obrazu – pracovití, vzdělaní, znalí moderního hospodaření, dobrosrdeční, štedří a vlastenečtí. Příklad výpovědi, ve které by byli volyňští Češi nějakým způsobem haněni nebo pomlouváni mezi sebou, jsem v mnou použitém empirickém materiálu (kroniky a rozhovory) nenalezla.

Heterostereotyp, jak již bylo zmíněno, je představa, kterou skupina chová o jiné skupině. V této práci jsem nastínila heterostereotypní obrazy jiných etnických skupin, vedle kterých česká minorita žila na Volyni, a to na základě výpovědí v rozhovorech nebo v kronikách. Nejčastěji byli v použitých pramenech zmiňováni Ukrajinci. České vesnice byly zakládány v blízkém sousedství ukrajinských vesnic a obyvatelé těchto českých a ukrajinských vesnic byli v každodenním styku, nejčastěji pracovním. Na základě zvolených ukázek je zřejmé, že vztahy mezi Čechy a Ukrajinci byly v počátcích vlažné a naplněny vzájemnou nedůvěrou. Češi Ukrajince zpočátku viděli jen jako zaostalé a líné mužiky, kteří díky zrušení nevolnictví přišli k vlastní půdě jako slepý k houslím a jelikož nad nimi nikdo nedohlížel a neříkal jim co a jak mají dělat, jejich malá hospodářství byla zanedbaná. Postupně se ale Ukrajinci začali od Čechů učit moderním

způsobům hospodaření. Jak se měnilo vnímání Čechů ze strany Ukrajinců, měnil se i pohled Čechů na ně. Ukrajince postupně začali vnímat jako učenlivé a chápavé „žáky“ a brzy v nich začali spatřovat i nezbytnou pomocnou pracovní sílu na rozlehlých hospodářstvích. Vztahy mezi Čechy a Ukrajinci poté byly na velice dobré úrovni a vznikala mezi nimi přátelství i hlubší vztahy. Tyto vztahy narušilo až vstoupení některých Ukrajinců do řad banderovců, kteří začali terorizovat své okolí. Dodnes mají Češi na Volyni dobrou pověst. Paní V. zmínila, že se v pozdějším věku jela na Volyň podívat. Potkala Ukrajince, prý to byl učitel, a ten jí říkal, „že můžou děkovat Čechům, že tady byli, že tady žili a naučili nás, jak se má žít“ (Inf. 2).

Zmínky o příslušnících jiných národů nejsou v použitých pramenech příliš frekventovány. Myslím si, že spojení „jsi lakomý jako Žid“ by se dal označit za klišé, tedy stereotyp, který o Židech koloval a koluje již po mnoho staletí. Židé byli vždy obchodníci a lichváři hledící jen na svůj zisk a není divu, že v tomto světle jsou zmiňováni i v kronikách a výpovědích informátorů. Samotní Poláci byli v pramenech zmiňováni ještě méně. Zřejmě z toho důvodu, že Poláci, se kterými se dostali volyňští Češi do styku, bylo právě polští Židé. Načrtla jsem tedy alespoň stručně na základě kroniky Českých Dorohostají vývoj česko-polských vztahů od okamžiku vzniku západní Volyně až po napadení Polska Německem a vypuknutí druhé světové války.

Němci a Rusové (Sověti) jsou zmiňováni zejména a mnohdy pouze jen v těch částech kronik, které se týkají popisu reality života na Volyni v době druhé světové války. Zmínky o Rusech jsem v empirickém materiálu našla jen vzácně a nelze z nich jednoznačně vyvodit to, jak je vnímali volyňští Češi v době před druhou světovou válkou. Důvodem je to, že v kronikách vesnic na západní Volyni je zmínka o nich jen velmi málo. Dle mého názoru by nebylo přínosné obraz Rusů (Sověťů) nastínit jen na základě výpovědí z jediné kroniky, a to z kroniky obce Holoveň Česká, která se po roce 1921 vyvíjela pod vlivem Sovětského svazu. Snad lze zmínit to, že informátoři vnímali Rusy jako komunisty a zloděje, ale tento

obraz je jistě ovlivněn událostmi v roce 1948 a érou, která v Československu následovala. Tento nedostatek by bylo možné odstranit rozšířením základny empirického materiálu o větší množství výpovědí rodáků z Volyně nebo využít kroniky dalších vesnic na Volyni. Dalším vhodným zdrojem etnografického materiálu se zdají být příspěvky v časopisech volyňských Čechů. Jedná se o předválečné časopisy *Hlas Volyně* a *Krajanské listy* nebo o poválečnou *Věrnou stráž* (1946-1951) či měsíčník *Zpravodaj*, který vydává SČVP od roku 1991 dosud a ve kterém se nacházejí nejen aktuální příspěvky, ale i články s nahlédnutím do minulosti (např. životní příběhy jedinců nebo rodin).

7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

ANAMI, Tóru. K formám adaptace reemigrantů. In: BROUČEK, Stanislav et al., eds. *Češi v cizině 6*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, 1992. Řada Češi v cizině, sv. 6, s. 34-38. ISBN 80-85010-48-8.

BAHENSKÝ, František. *Etnicita v historické perspektivě: Prolegomena ke vzniku, vývoji a proměně etnické kolektivní identity* [online]. Praha: Etnologický ústav Akademie věd ČR, 2010 [cit. 4.9.2017]. ISBN 978-80-87112-44-1. Dostupné z: http://eu.avcr.cz/miranda2/export/sites/avcr/data.avcr.cz/humansci/eu/Praha/coviste/Oddeleni_historicke_etnologie/Etnicita_v_historicke_perspektive.pdf.

DLUHOŠOVÁ, Helena. Stav etnicity přesídlenců z Ukrajiny v předreemigračním období. In: BROUČEK, Stanislav et al., eds. *Češi v cizině 6*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, 1992. Řada Češi v cizině, sv. 6, s. 11-13. ISBN 80-85010-48-8.

DLUHOŠOVÁ, Helena. Vystěhovalectví na Ukrajinu. In: BROUČEK, Stanislav, ed. *Češi v cizině 9*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1996. Řada Češi v cizině, sv. 9, s. 48-66. ISBN 80-85010-50-X.

DRBOHLAV, Dušan – Zdeněk UHEREK. Reflexe migračních teorií. *Geografie*. Sborník České geografické společnosti [online]. Praha: Česká geografická společnost, 2007, č. 2, ročník 112, s. 125–141 [cit. 21.9.2017]. ISSN 1213-1075. Dostupné z: http://geography.cz/sbornik/wp-content/uploads/downloads/2017/08/Drbohlav_Uherek_2007_2_2.pdf.

ERIKSEN, Thomas Hylland. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. Edice Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-053-7.

GELLNER, Arnošt. *Národy a nacionalismus*. 1. vydání. Praha: Josef Hříbal, 1993. Poznání, sv. 2. ISBN 80-900892-9-1.

HENIG, David. Migrace. *AntropoWebzin* [online]. Plzeň: AntropoWeb, 2-3/2007, s. 35-41 [cit 17.9.2017]. ISSN 1801-8807. Dostupné z: http://www.antropoweb.cz/media/webzin/AntropoWEBZIN%202-3_2007.pdf.

HIRT, Tomáš. Přehled nejasností spjatých s konceptem etnicity v perspektivě post-barthovských přístupů. *AntropoWebzin* [online]. Plzeň: AntropoWeb, 2-3/2007, s. 86-93 [cit 4.9.2017]. ISSN 1801-8807. Dostupné z: http://www.antropoweb.cz/media/webzin/AntropoWEBZIN%202-3_2007.pdf.

HUBINGER, Václav. Etnos a etnikum. *Český lid*. 1988, č. 1, ročník 75, s. 43-50. ISSN 0009-0794.

JAKOUBEK, Marek. Antropologie v České republice. In: ERIKSEN, Thomas Hylland. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012, s. 323-337, edice Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-053-7.

JANSKÁ, Eva – Dušan Drbohlav. Reemigrace volyňských Čechů. *Geografie*. Sborník České geografické společnosti [online]. Praha: Česká geografická společnost, 1999, č. 2, ročník 104, s. 106–121 [cit. 15.2. 2018]. ISSN 1213-1075. Dostupné z: http://geography.cz/sbornik/wp-content/uploads/downloads/2014/03/1999_104_2_Janska_Drbohlav_Reemigracevolynskychcechu.pdf.

KUHN, Walter. Výzkum jazykových ostrovů, jeho úkolů a postavení mezi vědami. In: LOZOVIUK, Petr, ed. *Etnicita a nacionalismus v diskurzu 20. století: příspěvek intelektuálů z českých zemí ke studiu kolektivních identit*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012, s. 41-75, Etnologická řada. ISBN 978-80-7325-283-0.

LOZOVIUK, Petr. „Nečeští čeští“ autoři a jejich reflexe etnické problematiky. In: LOZOVIUK, Petr, ed. *Etnicita a nacionalismus v diskurzu 20. století: příspěvek intelektuálů z českých zemí ke studiu kolektivních*

identit. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012. s. 9-38, Etnologická řada. ISBN 978-80-7325-283-0.

MASSEY, D. S. Economic Development and International Migration in Comparative Perspective. *Population and Development Review*. 1988, č. 3, ročník 14, s. 383-413.

RAVENSTEIN, E. G. The Laws of Migration. *Journal of the Royal Statistical Society* [online]. 1889, č. 2, ročník 52, s. 241-305 [cit. 18.9.2017]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2979333>.

ROBEK, A. K problematice českého vystěhovalectví do Ruska v druhé polovině 19. století (dokončení). In: ROBEK, A. et al., eds. *Češi v cizině 3*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, 1988. Řada Češi v cizině, sv. 3, s. 4-18.

UHEREK, Zdeněk – Naďa VALÁŠKOVÁ. Řízená migrace po roce 1989. In: UHEREK, Zdeněk, ed. *Kultura – společnost – tradice II*. Soubor statí z etnologie, folkloristiky a sociokulturní antropologie. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2006. Řada Kultura – společnost – tradice, sv. 2, s. 169-201. ISBN 80-85010-82-8.

UHEREK, Zdeněk et al. *Migrace: historie a současnost*. 1. vydání. Ostrava: Občanské sdružení PANT, 2016. Edice Moderní dějiny. ISBN 978-80-905942-9-6.

UHEREK, Zdeněk et al. *Cizinecké komunity z antropologické perspektivy: vybrané případy významných imigračních skupin v České republice*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2008. ISBN 978-80-87112-12-0. Dostupné také z: https://aa.ecn.cz/img_upload/224c0704b7b7746e8a07df9a8b20c098/Uherek_Cizinecke_komunity_z_antropologicke_perspektivy.pdf.

VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny Volyňských Čechů I. (1868-1914)*. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1997. ISBN 80-901878-5-4. Dostupné také z:

http://www.scvp.eu/downloads/Dejiny_Volynskych_Cechu_1.pdf. Pozn.: Citování stran v textu odpovídá stranám v elektronické podobě knihy, nikoliv stranám v knize tištěné.

VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny Volyňských Čechů III. (1945-1948)*. Brno: Masarykova univerzita, 2001. ISBN 80-210-2568-9. Dostupné také z: http://www.scvp.eu/downloads/Dejiny_volynskych_cechu_3.pdf. Pozn.: Citování stran v textu odpovídá stranám v elektronické podobě knihy, nikoliv stranám v knize tištěné.

VALÁŠKOVÁ, Naďa – Zdeněk UHEREK. Novoosídlenecské pohraničí. In: UHEREK, Zdeněk, ed. *Kultura – společnost – tradice II*. Soubor statí z etnologie, folkloristiky a sociokulturní antropologie. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2006. Řada Kultura – společnost – tradice, sv. 2, s. 53-108. ISBN 80-85010-82-8.

VALÁŠKOVÁ, Naďa – Zdeněk UHEREK – Stanislav BROUČEK. *Aliens or One's Own People: Czech Immigrants from the Ukraine in the Czech Republic*. Praha: Institute of Ethnology of the Academy of Sciences of the Czech Republic, 1997. Prague Occasional Papers in Ethnology, no. 4. ISBN 80-85010-74-7.

Kroniky a psané paměti:

ALBRECHTOVÁ, Helena. *Kronika obce Podhájce na Volyni, 1871-1947*. Nepublikovaný strojopis, v archivu autorky.

Kronika obce Kvasilova. Dle sepsaných pamětí Josefa Náhlovského a jiných pramenů upravil Jaroslav Velenský. Kvasilov, 1929.

Kronika rodů Valdů a Réblů s psanými pamětmi paní V.H. Nepublikovaný rukopis, v archivu autorky.

NOSEK, Josef. *Žili jsme na sovětské Volyni. Holoveň Česká*. Mariánské Lázně: vydal autor., 2009.

Psané paměti paní H.K. Nepublikovaný rukopis, v archivu autorky.

ŠEREŤUK, Mikuláš. *Kronika Českého Kvasilova*. Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 2003. ISBN: 80-901878-9-7.

ŠIRC, Václav. *Minulost zavátá časem. Kronika Českých Dorohostají a přilehlých osad Libánovky a Máslenky*. Louny: Český svaz protifašistických bojovníků.

8 SEZNAM INFORMÁTORŮ

Informátor č. 1 – J.K., muž, narozen 1941, Český Kvasilov, nyní žije v Rakovníku

Informátor č. 2 – V.H., žena, narozena 1934, České Podhájce, nyní žije v Praze

Informátor č. 3 – V.T., žena, narozena 1940, Český Kvasilov, nyní žije v Líčkově

Informátor č. 4 – H.K., žena, narozena 1928, Moskovština, nyní žije v Podbořanech

Informátor č. 5 – Z.K., žena, narozena 1940, Český Kvasilov, nyní žije v Rakovníku

9 RESUMÉ

This bachelor thesis is focused on the Czech minority in the Volhynia region of Ukraine. This minority originated there especially during the 1860s and 1870s of the 19th century. The Czech lands were hit by the Austro-Prussian war in 1866 and some parts of Bohemia were left damaged. This caused a deterioration in the economic situation and many Czech citizens were searching for a way how to make their own standard of living better. In Czech newspaper there appeared several messages informing about cheap lands for sale in the Russian countryside. Many Czech families made use of this opportunity and sold all their possessions, so they could buy a land in Volhynia guberniya. When they arrived there, they established many Czech villages and started working very hard to build their new homes and homesteads (most of them were agriculturists, but some of them also craftsmen). The local residents – the Ukrainians – were underdeveloped both economically and culturally but soon they started to learn from the Czechs how to make higher profits from fields or how to take care of livestock properly. The Volhynian Czechs are considered as those who brought progress and modern knowledge in agriculture to this so far backward region. The development stopped during World War II. Many Volhynian Czech men joined general Ludvík Svoboda's army and helped to liberate Czechoslovakia. In July 1946, an agreement was signed between Czechoslovak and Soviet governments. Its main goal was to re-settle Czech and Slovak families living in the USSR (mainly from Volhynia part) to Czechoslovakia. Many families left for Czechoslovakia because the Soviet Union started a collectivization campaign and socialism was getting stronger. But sadly, after 1948 in Czechoslovakia they were caught by what they had run from the USSR.

This work is divided into two parts – theoretical and empirical. In theoretical part I introduced concepts of ethnicity, migration and ethnic enclaves (“language islands”) from position of European ethnography and anthropology. In this part, I also dedicated a chapter to the history of Volhynian Czechs. In the empirical part of this work, I introduced two

ethnic stereotypes (autostereotype and heterostereotype). Autostereotype is an image which a group holds towards itself. In contrast, heterostereotype is an image which the same group holds towards other groups. I conducted five semi-structured interviews with people born in Volhynia. The interviews were focused on their biographical narration. Then I carried out a content analysis of those interviews and of several chronicles of Czech villages established in Volhynia. Based on data analysed from interviews and chronicles, I outlined an image of how Volhynian Czech see themselves (autostereotype) and how they see other nations (next to which they used to live in Volhynia) – the Ukrainians, Jews and Polish (heterostereotype).

10 PŘÍLOHY

Příloha č. 1 Mlýn rodiny paní V.H. v Českých Podhájcích, postaven v roce 1905.

Příloha č. 2 Tentýž mlýn na fotografii z roku 1997.

Příloha č. 3 Paní V.H. (vpravo) před svým rodným domem v Českých Podhájcích v rámci zájezdu na Volyň. Uprostřed stojí tehdejší majitelka domu.

Příloha č. 4 Rodina paní V.H. před mlýnem v Podbořanech, fotografie z roku 1948.

Příloha č. 5 Svěcení církve v Podbořanech v roce 1950.

Příloha č. 6 Otec paní V.H. (vpravo) se svým bratrem Jířím Réblem „Volyňským“ (*1900 v Kopči, † v Podbořanech), který je mezi volyňskými Čechy známý jako básník a autor textu hymny volyňských Čechů – *Šedesát let ušlo. V roce 1948 vydal svou sbírku básní Věrní v cizině – věrní ve vlasti.*

Příloha č. 7 Jiří Rébl se svou dcerou Liduškou. Oba vstoupili do československé zahraniční armády, dočkali se konce války a usídlili se v Československu. Jiří Rébl poté učil ruštinu na gymnáziu v Podbořanech. Celý život se těšil pevnému zdraví a zemřel nešťastnou náhodou v roce 1990.

Příloha č. 8 Bratr paní H.K. Antonín. Stal se velitelem praporu automaticků a byl hrdina bojů o Duklu. Padl ve věku 19 let u Liptovského Mikuláše.

Příloha č. 9 Kvasilovští členové sdružení Sokol. Vlevo na fotografii je otec paní V.T. Antotnín Maksa, který tragicky zahynul v roce 1944 v Nízkých Tatrách u Ohniště. Byl členem posádky letadla, jehož pilot v noci pravděpodobně špatně odhadl okolní horský terén a následkem toho havaroval. Dodnes se na místě havárie nachází trosky letadla a památník připomínající jména všech devatenácti členů posádky.

Příloha č. 10 Kvasilovské členky sdružení Sokol, druhá zprava je matka pana J.K.

Příloha č. 11 Kvasilovští členové sdružení Sokol.

Příloha č. 12 Dekret o vlastnictví půdy, kterou zakoupili rodiče pana J.K. v obci Kluček.

